

Ankara Üniversitesi
Kadın Sorunları Araştırma ve Uygulama Merkezi

EŞİTLİK İÇİN KOTA POLİTİKALARI

Zeynep KILIÇ

Ankara, 2000

Avrupa Birliği'nin katkılarıyla, Kadın Adayları Destekleme Derneği (KADER) tarafından desteklenmiştir.

İÇİNDEKİLER

KADIN-ERKEK EŞİTLİĞİ VE EŞİTLİK İÇİN KOTA

POLİTİKALARI	3
I. Kadın - Erkek Eşitliği Nasıl Anlaşılmalı?	3
II. Kadın Erkek Eşitliği Politikalarının Evrensel İlkeleri	10
1. Eşitlik Politikalarının Anayasası: CEDAW	11
2. Dünya Kadın Konferansları	12
3. Avrupa Konseyi ve Avrupa Birliği Kararları	17
III. KADINLAR KONUŞUYOR: Siyasal Kararlara Eşit Katılım İçin KOTA İSTİYORUZ!	21
1. Neden KOTA istiyoruz?	21
2. KOTA hakkında en çok sorulan sorulara nasıl yanıt veririz?	22
3. KOTANIN türleri nelerdir?	24
4. Nerelerde KOTA uygulanır?	25
4.1. Siyasal Partilerin Yönetimlerinde KOTA Uygulaması	26
4.2. Ulusal ve Yerel Meclislerde KOTA Uygulamaları	31
4.2.1. Ulusal ve yerel meclislerde KOTANIN hukuki çerçevesi	31
a. Anayasalarda ya da Seçim Yasalarında KOTA	31
b. Siyasal Partilerin Milletvekili Aday Listelerinde KOTA	32
4.2.2. Ulusal ve yerel meclislerde KOTA uygulama teknikleri	33
a. Aday listesi KOTASI:	34
b. Seçim çevresi KOTASI:	34
4.3. Atanmış Organlarda KOTA Uygulaması	34
4.4. Hükümet Organlarında Kadın-Erkek Eşitliği	35
4.5. İşgücü Piyasasında Eşitlik Politikaları	36
IV. Eşitlik İçin Güçlü Kadın Örgütleri Gereklidir!	38
V. Türkiye'de Ne Yapabiliriz?	40
VI. Bunları Biliyor musunuz?	43
EK: TÜRKİYE'NİN ULUSAL EYLEM PLANI	45

KADIN-ERKEK EŞİTLİĞİ VE EŞİTLİK İÇİN KOTA POLİTİKALARI

I. Kadın - Erkek EŞİtliği Nasıl Anlaşılmalı?

- ◆ Kadınlar erkeklerle eŐit haklara sahiptir ama dűnyanın her yerinde erkeklere bağımlı kılınmıŐlardır!

Kadınlar yűzyıllarca sűren ve adım adım geliŐen bűyűk műcadelelerle erkeklerle eŐit haklara sahip olmaya çalıŐtılar. EĐitim hakkına sahip olma, çalıŐma yaŐamında erkeklerle birlikte varolma ve siyasal yaŐamda seème ve seèilme hakkına kavuŐma bu zorlu műcadelenin önemli kazanımları oldu. Ancak műcadele bu kazanımlarla bitmedi, devam ediyor. Çűnkű kadınların bu haklara sahip olması, bu haklardan erkeklerle eŐit bièimde yararlandıkları anlamına gelmiyor.

Kadınlar bűtűn dűnyada iŐlerin %70'ini yapmakta ancak yaratılan refahın %1'inden yararlanmaktadırlar. Çűnkű siyasal karar alma mekanizmalarında %13.9'luk bir oranda temsil edilmektedirler. Bu oran, kadınlarla ilgili kararların neredeyse tamamının erkekler tarafından alındıĐını gösterir. Yani kadınlar çalıŐıp üretir ama yaptıkları iŐlerle ve kendi yaŐamlarıyla ilgili karar alamazlar. Erkekler dűnyanın her yerinde ve yaŐamın bűtűn alanlarında iktidar odaklarını ele geèirdikleri ve kendi kurallarını yerleŐtirdikleri ièin kadınların sahip oldukları hakları kullanabilmeleri görünűr görünmez birèok engeli aŐmalarına baĐlıdır. Oyleyse yasalarla kadınlara tanınan eŐit hakların ne anlama geldiĐi üzerine dűŐünmemiz gerekiyor.

Oy hakkını kazanmanın kadınların eŐitlik műcadelesinde önemli bir dűnűm noktası olduĐu gűzardı edilemez. Tűm dűnyada kadınlar, erkeklerle eŐit oy hakkına sahip olmak ièin műcadele ettiklerinde, bunun sorunları çűzeceĐini umut ettiler. Çűnkű oy verme (seème) ve seèilme hakları, kadınların da ulusal meclislerde yer alacaklarını, kendi gelecekleriyle ilgili kararlara katılabileceklerini göstermekteydi. Oysa oyle olmadı!

Kadınların kazandıkları seçme ve seçilme hakkı sadece yasalarda yer alan yani kağıt üzerinde kalan bir hak oldu. Kadına yüklenen toplumsal sorumlulukların başında gelen çocuk yetiştirme ve eviçi işler kadınların başka uğraşlar edinmesi önünde temel bir engel olarak kullanılmıştır. Ev dışında kadınların yaptığı işler de eviçi işlerin bir devamı olan hizmet ağırlıklı ikincil işlerdi. Kurallarını erkeklerin koyduğu yaşama düzeni içinde kadınlar, güç ve statü kazanma olanaklarından sürekli uzak tutuldular. Kadınlara biçilen görevler hem ev içinde hem ev dışında kadınların erkeklere bağımlı yaşamalarını zorunlu kıldı. Bu bağımlılığı kırmaya çalışan kadınlar da sahip oldukları haklarını istedikleri biçimde kullanamadılar. Seçme ve seçilme haklarını kullanmada çok çeşitli engellerle karşılaştılar. Siyasal süreçlerde yer alamadılar, seslerini duyuramadılar. Dolayısıyla sorunlarını dile getirme ve çözümler üretme olanakları sınırlı kaldı.

◆ Eşitliğin Kadınlar İçin Anlamı Nedir?

Daha 1789'da Fransız Devrimi'ni takip eden İnsan ve Yurttaşlık Hakları Bildirisi ile tüm insanların eşit olduğu ve farklılıklarından dolayı ayrımcılığa uğratılmayacakları kabul edilmişti. 19. yüzyıl boyunca yaşanan toplumsal mücadelelere eşitlik ilkesi yol gösterdi. Kadınlar da bu ilkeye dayanarak erkeklerle eşit haklara ve şansa sahip olmak için mücadele ettiler.

1948'de ilan edilen Birleşmiş Milletler Evrensel İnsan Hakları Bildirgesi de "*Tüm insanlar onur ve haklar açısından eşit ve özgür olarak doğarlar*" ilkesi ile günümüzde insan hakları anlayışının temelini oluşturdu. Bu ilkenin bir uzantısı olarak cinsiyete dayalı olanlar da dahil her türlü ayrımcılık insan haklarına aykırı sayıldı.

Ayrımcılık, farklılıkları dolayısıyla çeşitli insan gruplarının -etnik ya da dinsel azınlıkların, yoksulların, kadınların- "vatandaşların" sahip olduğu hakları kullanmalarının engellenmesi ya da sınırlandırılmasıdır. Bu uygulamalardan mağdur olanların başında ise kadınlar gelir. Cinsiyete dayalı ayrımcılık, çeşitli haklara sahip olmada ya da bu haklardan yararlanmada kadınlara erkeklerle eşit fırsatların

verilmemesi anlamına gelir. Yani **cinsiyete dayalı ayrımcılık kadınların, sırf kadın olmaları dolayısıyla erkeklerden geri bırakılmalarıdır.**

Ayrımcılığın yasaklanması ilkesi, insan haklarının temeli olduğu gibi, cinsiyet eşitliğinin gerçekleşmesinin de temelidir. Çünkü ayrımcılık, demokratik toplumun sacayaklarından biri olan eşitlik ilkesini ciddi biçimde zedeler. Kadınların erkeklerle eşit haklara sahip olduğunun sürekli tekrar edilmesi ise kadınlara yönelik ayrımcılığın ortadan kalkmasını sağlamaz. Bunun için daha kalıcı çözümlere ihtiyacımız vardır.

Ayrımcılığın ortadan kaldırılmasının birinci adımı, cinsiyet ayrımcılığına karşı yasal korumanın sağlanması, yani ayrımcılığı yasaklayacak kuralların yerleşmesidir. Yasal koruma olmadan kadın ve erkeğe eşit davranışın gerçekleşmesi mümkün olamaz. Bu nedenle kadınlara karşı her türlü ayrımcılığın yasalarla engellenmesi yani kadınların sahip oldukları hakları kullanabilmelerine olanak tanınması gereklidir. Ancak bu da yeterli değildir. Çünkü **cinsiyet eşitliği, hem kamusal hem özel yaşamda her iki cinsin eşit görünürlük, eşit güçlenme ve eşit katılıma ulaşması demektir.**

Öyleyse kadın ve erkek arasında gerçek eşitliğin sağlanması sadece hakların ve bu hakların kullanılmasının eşitlenmesiyle sağlanamaz. Kadınların yüzyıllardır içinde buldukları toplumsal durum, hatta bugün de varolan toplumsal yapı kadınları erkeklerle eşitsiz bir konumda tutmaktadır. Sadece hak tanımak ve ayrımcılık yasakları koymak bu yapının değişmesine yetmeyecektir. Bu nedenle ikinci adım olarak kadınların haklarından yararlanmalarını kolaylaştıracak önlemleri almak gelir. Çünkü kadın ve erkek arasında gerçek eşitliği sağlamak, kadınların üretilen refahı eşit pay alması, yetkilerin ve sorumlulukların eşit paylaşılması demektir.

Kadınlar için eşit haklar ve fırsat eşitliği yeterli değildir; statü ve refah paylaşımında da eşitlik gereklidir. Bu nedenle kadınlara yönelik farklı düzenlemelerin yapılması zorunludur. Kadınlar ve erkekler "yarışa" eşitsiz koşullarda başlamaktadırlar. Yarış içinde kadınların erkeklerle aynı kurallara ve şartlara bağlı

kalarak yer edinmeye çalışmaları varolan eşitsiz koşulların sürmesi ve kemikleşmesinden başka bir anlam ifade etmez. Amaç daha eşitlikçi ve demokratik bir topluma ulaşmaksa, toplumsal açıdan eşitsiz konumda olan, kamusal yaşama katılmak için birçok engelleri bulunan kadınların katılımlarını "kolaylaştırıcı" birtakım **özel önlemlerin** alınması gerekmektedir. İşte eşitlik politikaları bu tür özel önlemleri tanımlar.

Kadın erkek eşitliği politikaları toplumsal fırsatlardan yararlanmada geride kalanlara ve toplumun ürettiklerinden payına düşeni alamayanlara öncelik veren, onların hak ettiklerini daha kolay almalarına yardımcı olan araçlardır. Eğer eşitliğe ulaşmaya ve gizli/açık ayrımcılığı ortadan kaldırmaya yönelik bir politik istek varsa, eşitlik politikaları ve özel önlem uygulamaları bunun için gerekli temel araçlardandır. **Özel önlem** terimi, toplumsal yaşamda yapısal eşitsizlik ve ayrımcılığa maruz kalanların fırsat eşitliğinden yararlanabilmesi için, gerekli durumlarda **fırsat önceliği** sağlama ilkesine dayanan **olumlu eylem** ya da **olumlu ayrımcılık** denen önlemleri tanımlamak için kullanılmaktadır.

Bu politikalarının uygulanması yeni bir eşitlik anlayışı gerektirir. Klasik eşitlik anlayışı sadece **fırsat eşitliği** demektir. Yasal engellerin ortadan kaldırılması, kişilere kağıt üzerinde eşit haklar tanınması yeterlidir. Yani fırsat eşitliğinin sağlanması için sadece yukarıda belirtilen birinci adımı atmak yetecektir. Bundan sonrası kişinin kendi çabasına bırakılır. Oysa çağdaş eşitlik anlayışı **sonuçlara ulaşmada eşitlik** demektir. Bu anlayış farklı koşullardaki insanların toplumsal yaşamın her yönüne katılabilmesi ve toplumsal refahtan yararlanabilmesi için gerekli önlemlerin alınmasını gerektirir. Sonuçlara ulaşmada eşitliğin sağlanabilmesi için yasal engellerin kaldırılması yeterli değildir. Çünkü kadınların yaşamlarında gizli birçok engel bulunmaktadır. Bu engeller varolduğu sürece, bunları tazmin edecek önlemlerin de varolması gerekir. Koşulları daha kötü olanlara daha fazla destek ve öncelik vermek gibi. Sonuçlara ulaşmada eşitlik ancak böyle sağlanabilir. Kadınların siyasal yaşama katılmaları eşitliği

sağlamanın olmazsa olmaz bir koşulu ise, bu alanda kadınlara destek olacak politikalar üretmek zorunluluğu da bu çağdaş eşitlik anlayışının bir gereğidir.

◆ **Madem ki farklıyız, farklı davranılmayı hak ediyoruz!**

Kadınlar erkeklerden farklıdır. Çünkü toplum içinde farklı işler yapar, farklı sorumluluklar üstlenirler. Ancak kadınların yaptığı işler erkeklerin dünyasında önemli ve değerli görülmez. Kadınların yaptığı işlerinin değersizliği, hem bu işlerin hem de kadınların toplum içinde görünür olmalarını da etkiler. **Toplumdaki sorumlulukları "kadın işi" "erkek işi" olarak ayırmak ve kadınların işlerini değersizleştirmek, kadınların güçlenmesinin önündeki en büyük engeldir.**

Kadınların siyasal ve ekonomik alana, bu alanlardaki karar organlarına tam ve etkin katılımlarının önündeki temel engel de budur. Bu alanlardaki faaliyetlerin genel olarak "erkek işi" olarak görülmesinin nedenleri, kadının yerinin evi olmasından başlayıp erkeklerin bu işler için eğitim, yetenek ve beceri açısından kadınlardan çok daha yeterli olmalarına kadar uzanır. İşinde başarılı ve yetki sahibi olmak isteyen ve bunun için çalışan kadınların önünde engel oluşturacak bahaneler hazırdır:

"Evine, çocuklarına zaman ayıramazsın; sefil olurlar!"

"Çok duygusalsın, iyi bir yönetici olamazsın."

"Yeteri kadar güçlü değilsin, seni ezerler." Vesaire...

Oysa bu bahanelerin hepsi kadınların önüne dikilen engellerin gerçek nedenini gizlemeye yarar. Bu neden, ne kadınlara yüklenen toplumsal görevler ne de kadınların yetersizlikleri ya da güvensizlikleridir. Sadece ve basitçe onların **kadın olmalarıdır.**

Kadınlar sırf kadın oldukları için erkeklerden farklı ve eşitsiz koşullarda erkeklerle yarışmak zorundadırlar. Bu mücadeleyi daha eşit bir zemine taşımanın yolu, kadınlara yine sırf kadın oldukları için farklı davranmak, birtakım önlemlerle onları desteklemek ve işlerini kolaylaştırmaktır. Kısaca **varolan farklılıkları kadınlar için olumlu bir biçime dönüştürmektir.**

Elbette böyle bir yaklaşım bir çok eleştiriye de açıktır. Kadınların özel önlem uygulamalarıyla desteklenmesine karşı olanlar bu yolla kadınların lehine ayrımcılık yapıldığını ileri sürmektedirler. Özel önlem uygulamaları, tam da eleştirdiği şeyi yapmakta, ayrımcılık yaratmaktadır onlara göre. Çünkü özel önlem uygulamalarıyla bireysellik ve rekabet ilkeleri zedelenmekte, kadınlar lehine eşitsiz bir ortam yaratılmaktadır. Üstelik bu kadınlara, sırf kadın olmaları nedeniyle tanınan bir ayrıcalıktır. Kadınlar sadece cinsiyetleri sayesinde, niteliklerine ve yeteneklerine bakılmaksızın erkeklerin önüne geçebilmektedirler.

Oysa bu yaklaşımda gözardı edilen, kadınların, erkek değerleriyle yaratılan bu bireysellik ve rekabet ortamında kendi bireyselliklerini ortaya çıkaramamalarıdır. Kadınlar gerçekten ayrımcılığa tabi tutulmaktadır. Ama varolan, kadının kendini gerçekleştirme, haklarını kullanmasına, yaşama aktif katılmasına engel olan bir ayrımcılıktır. **Özel önlem uygulamalarıyla amaçlanan, kadınlar lehine bir ayrımcılık yaratmak değil, tam tersi varolan ayrımcılığı yok etmektir.** Bu nedenle kadınlara bazı öncelikler, fırsatlar ya da kolaylıklar tanınmaktadır. Ancak bu ayrımcılık değil, fark yaratma, farklı davranmadır. Daha açık bir deyişle **eşitsiz konumda bulunanlara eşitsiz davranarak eşitliği gerçekleştirme çabasıdır.** Nihai amaç kadın ve erkek arasında gerçek eşitliği yerleştirebilmektir. Dolayısıyla bu önlemler geçici bir süre için alınacak önlemlerdir. Kadınların eşit ve etkin katılımı sağlandığında zaten özel önlem uygulamalarına gerek kalmayacaktır. Önlemlerin geçici niteliği, eşitliğin sağlanabileceğine olan inancı gösterir. **Ancak bunun için ilk önce kadınların karar alma mekanizmalarında söz sahibi olabilmesi gereklidir.**

Kadınların siyasal yaşama katılmalarının, eşitliğin gerçekleşmesinin mutlak bir koşulu olduğunu söyledik. Bunun bir çok gerekçesi vardır:

1. **Karar alma mekanizmalarında yer almak kadınların hakkıdır.** Kadınlar toplumsal üretimin yarısından fazlasını üstlendiklerine göre bu konuda karar alma ve sonuçlarından yararlanma hakkına da sahip olmalıdırlar. **Siyasal karar alma**

süreçlerinden dışlanmış olmaları kadınların yaptıkları işlerin değersiz görülmesinin bir sonucudur. Özellikle eviçi işler ve çocuk yetiştirme, sözde kutsal sayılan ama toplumsal bir değer taşımayan işlerdir. Çünkü toplumu zenginleştirecek refahı ürettiğine inanılmaz. Oysa bunlar yaşamın yeniden üretimini sağlayan, bu nedenle de önemli toplumsal değer taşıyan işlerdir. Kadınların yaptıkları işlerle ilgili kararları almaları ve yarattığı refahı eşit olarak paylaşmaları eşitlik ilkesinin bir gereğidir.

2. **Kadınların çıkarları erkeklerden farklıdır.** Kadınlar toplum içinde erkeklerden farklı işler yaptıkları ve farklı olanaklara sahip oldukları için farklı sorunlarla başetmek zorundadırlar. Daha basit olarak kadınlarla ve erkeklerin yaşamları, sorunları ve çözümleri farklıdır. Öyleyse kadınlar, kendi sorunlarını daha iyi dile getirip daha iyi çözümler üretebilirler. Bu nedenle kadınların siyasal temsilinin erkekler değil kadınlar tarafından yapılması gerekmektedir. **Kadınların siyasal temsili toplumun yarısını oluşturan kadınların sorunlarının görünür hale gelmesi ve çözümler bulunması için şarttır.**
3. **Kadınlar siyasete eşit olarak katılmadan demokrasiden söz etmek mümkün değildir.** Demokrasi herkesin kendi sorunlarını dile getirmesine ve çözüm bulmak için çaba harcamasına imkan verir ve siyasal katılımı teşvik eder. Oysa kendine özgü yaşamları ve sorunlarıyla farklı bir toplumsal grup olan kadınlar siyasal süreçlerde **eksik temsil** edilmektedirler. Siyasal sistemin demokratik meşruluğu her vatandaşın çıkarının temsil edilmesine bağlı olduğuna göre bu durum siyasal sistemin meşruluğunu sarsmaktadır. **Yani, kadınların eksik temsili yalnızca kadınları ilgilendiren bir sorun değil, aslında bir demokrasi sorunudur.**
4. **Kadınlar katılırsa siyaset değişir.** Toplumun yarısını oluşturan kadınlar siyasetten dışlandığında kadınların kendilerine özgü deneyimleri, yetenekleri ve duyarlılıkları da siyasetten dışlanmış olmaktadır. Oysa bunlar, kadınların siyasete ve genel olarak kamusal yaşama katacakları değerlerdir. Ve bu değerler, siyasette

pek çok şeyin değişmesine, yeni yaklaşımlar kazanılmasına yol açabilir. Kadınların siyasal yaşama etkin katılmaları siyasetin kendisini dönüştürecektir. Erkeklerin değerleriyle biçimlenmiş olan siyaset, yarışma, rekabet, kazanma güduları ile yapılagelen bir uğraştır. Oysa kadınlar, kendilerinden önce başkalarını, ailelerini düşünmek; onların gereksinimlerine karşı duyarlı olmak üzere "eğitilmişlerdir". Yani siyasetin "erkek değerleri" aslında kadınlara yabancıdır. **Kadınların sahip oldukları değerleri siyasete taşımaları, siyaseti fedakarlık, uyum, birbirini anlama, herkesin birlikte kazanabildiği bir uğraş haline getirecektir.**

Öyleyse şöyle söylemeliyiz: **Siyasetin ve kamusal yaşamın kadınların katılımına ihtiyacı vardır.** Yukarıda saydığımız gerekçeler bunu açıkça ortaya koyuyor. Ancak içi boşaltılmış, uygulamada bizi bir sonuca ulaştırmayan "eşitlik" lafı bunu için yeterli değil. Bu nedenle kadınların siyasete katılımını sağlayacak somut destekler ve bunun zeminini hazırlayacak politikalar gerekiyor.

II. Kadın Erkek Eşitliği Politikalarının Evrensel İlkeleri

Kadınlara erkekler arasında gerçek eşitliği sağlamada iki önemli ilke olduğunu bir kez daha hatırlayalım:

- Kadınlara karşı uygulanan cinsiyet ayrımcılığını yasaklamak,
- Kadınların siyasal ve ekonomik alanlara tam katılımını sağlayacak özel önlemleri almak.

Bu ilkeleri hayata geçirmek için bütün dünya kadınlarının ortak çabaları sonuçsuz kalmadı. Bu ilkeler, dünya kadın hareketi ile eşgüdüm içinde olan uluslararası kuruluşlar tarafından destekleniyor ve uygulanmak üzere ülkelere ve hükümetlere öneriliyor. Başta **Birleşmiş Milletler, Avrupa Birliği ve Avrupa Konseyi** olmak üzere uluslararası kuruluşların çeşitli organları cinsiyete dayalı ayrımcılığı ortadan kaldırmak için gerekli önlemlerin alınması konusunda önemli bir rol oynuyor. Kadın hareketinin eşitliği gerçekleştirmeye yönelik önerileri **Dünya Kadın Konferansları** aracılığıyla hem

adı geçen uluslararası kuruluşların hem de her ülkedeki kadın hareketinin gündemine girme şansı buluyor.

1. Eşitlik Politikalarının Anayasası: CEDAW

Kadın erkek eşitliğini sağlanması yolundaki temel uluslararası belge Birleşmiş Milletler'in **Kadınlara Karşı Her Tür Ayrımcılığın Önlenmesi Sözleşmesi (CEDAW)**dir. CEDAW'ı Nisan 2000 tarihi itibarıyla 165 ülke imzalamıştır. Kadınlara yönelik özel önlemlerle ilgili temel tanımlar bu belgede bulunur. 1979 yılında uygulanmaya başlanan (Türkiye 1985 yılında imzalamıştır) Sözleşme, "**Sivil, politik, ekonomik, toplumsal ve kültürel haklara katılımda kadın ve erkek arasında eşitliği sağlamayı**" amaçlamaktadır. Bu sözleşmeye göre, imza atan devletlere düşen görev, kamusal ve özel yaşamda her türlü ayrımcılığı ortadan kaldırmak ve kadın erkek arasında gerçek eşitliğin sağlandığından emin olmaktır. Bu amaçla Sözleşme, Birleşmiş Milletler üyesi devletlerin eşitliğin gerçekleşmesi için **geçici özel önlemler** alması gerektiğini söylemektedir. Buna göre fırsat eşitliğinin ilkelerine tam olarak ulaşıldığında bu önlemlerin sürdürülmesine gerek kalmayacaktır.

Cedaw şöyle söylüyor:

- ◆ Taraf devletler, politik, sosyal, ekonomik ve kültürel alanlarda kadınların erkeklerle eşit olarak insan hakları ve temel özgürlüklerden yararlanmaları ve bu hakları kullanmalarını garanti etmek, kadınların tam gelişimini ve ilerlemesini sağlamak için yasal düzenleme dahil bütün uygun önlemleri almakla yükümlüdür (md.3).
- ◆ Devletler kadın ve erkek eşitliğini fiilen sağlamak için geçici ve özel önlemler alacaklar ve bu önlemler bir ayrımcılık olarak nitelendirilmeyecektir (md.4).
- ◆ Sözleşme, kadınların, hükümet politikalarının hazırlanması ve uygulamasına katılma, hükümetin her düzeyinde her tür görev alabilme hakkını temel bir insan hakkı saymaktadır. (md.7)

Sözleşme, Evrensel İnsan Hakları Bildirisi ve Uluslararası Sivil ve Siyasal Haklar Sözleşmesi'ne dayanarak kadınların hem kamusal etkinliklere oy kullanarak/aday olarak katılmasını hem de kendi kaderlerini tayin hakkını savunur. Bu nedenle Sözleşme'ye imza atan ülkeler, oy hakkı ve seçimlere katılmayı içeren siyasal ve

kamusal yaşama kadınların eşit katılımlarını ve fırsat eşitliğinin gerçekleşmesini sağlamak zorundadırlar. Bu kural aynı zamanda kadınların uluslararası düzeyde ülkelerini temsil etmelerini ve uluslararası kuruluşlarda yer almalarını da kapsamaktadır. Bu amaçla ülkeler gerekli özel önlemleri uygulamaya koymalıdırlar.

Ancak uygulamaya geçmek o kadar kolay değildir. İlkeler belirlenmiş ve Birleşmiş Milletler tarafından önerilmiş olsa da ülkelerin bunu benimseyip gerekli düzenlemeleri yapmaları özel bir çaba gerektirmektedir. Nitekim BM- Kadının Statüsü Komisyonu da 22 Aralık 1989 tarihli Raporunda, özel önlem uygulamalarının zorluğunu ortaya koymaktadır:

"Kadınların eşit katılımını sağlamanın önündeki engelleri yok etmenin kendiliğinden oluşan gelişim ile değil, hem yasal hem de pratik düzeyde özel önlemler ile gerçekleşebildiği giderek daha açık ortaya çıkmıştır. Bazı ülkelerin, kısa dönemde "olumlu eylem politikaları" ile sorunu çözebildikleri belirtilmekle beraber bu konudaki direncin devam ettiği ve güçlü bir mekanizmadan yoksun olduğu ortadadır."

Bu nedenle ülkelerin, özel önlem uygulamalarını gerçekleştirmek için ulusal ölçekte yasal ve kurumsal düzenlemeleri yapmaları şarttır. Nitekim Sözleşme'yi onaylayan ülkeler, sözleşme gereklerini yerine getirmek için beş yılda bir bütün üye ülkelerin katıldığı dünya konferansları düzenleyerek ilkelerin nasıl hayata geçirilebileceğini tartışıyorlar.

2. Dünya Kadın Konferansları

Dünya Kadın Konferansları, CEDAW'da bulunan ilkelerin, kadınlara tanınan hakların nasıl gerçekleştirileceğinin tartışıldığı ve eylemlerin belirlendiği toplantılardır. Özel önlem uygulamalarını "nasıl gerçekleştireceğiz?" sorusunun cevabı Dünya Kadın Konferanslarında bulunmaktadır. Kadın erkek eşitliğini ve kadınların tam katılımını gerçekleştirme yolunda hem sözedilen direncin kırılmasını sağlayacak hem de gerekli

dönüşümü gerçekleştirecek adımlar bu konferanslarda karara bağlanan **Eylem Planları** ile atılır.

1975'ten beri yapılmakta olan konferanslar, kadın hareketi temsilcileriyle ülkelerin resmi delegasyonlarını biraraya getirir. Bu Konferanslarda belirlenen **Uluslararası Eylem Planları ve Stratejik Hedefler**, takip eden her konferansta sürekli geliştirilerek ve sıkı biçimde izlenerek hükümetlere yol göstermektedir. 1975 Meksika, 1980 Kopenhag, 1985 Nairobi ve 1995 Pekin'de toplanan konferanslar dizisi kapsamlı bir eylem programı oluşturmuştur. En son Haziran 2000'de New York'da yapılan toplantı ile eylem planı ve stratejik hedeflere yeni eklemeler yapılmıştır.

Dünya Kadın Konferanslarında kadın-erkek eşitliğini sağlamak için genel bir bakış açısı ortaya çıktı. Bunun temel ilkeleri ise şöyle oluştu:

- ◆ Kadın-erkek eşitliğinin nasıl sağlanacağını gösteren ulusal eylem planları hazırlamak gereklidir.
- ◆ Eşitlik politikalarını saptamak ve uygulanmasını sağlamak için özel amaçlı oluşturulmuş müsteşarlıklar, kadın bakanlıkları ya da bakanlıklar içinde kadın ile ilgili daireler kurmak zorunludur.
- ◆ Kadınlarla ilgili politika ve programların etkilerini gözleyebilmek için cinsiyet temelli veri ve istatistikler hazırlamak hükümetlerin görevidir.
- ◆ Cinsiyet temelli ayrımcılığı dışlayan bir insan hakları anlayışı geliştirmek için Anayasalara bunu garanti edecek ilkeleri koymak önemlidir.
- ◆ Kadınların sivil, toplumsal, ekonomik ve politik yaşama katılımını garanti edecek yasal düzenlemeleri yapmak kaçınılmazdır.
- ◆ Eşitliği sağlamak için gerekli olan kadın katılımını kota politikaları uygulayarak sağlamak gereklidir.

Dünya Kadın Konferansları'nda siyasal katılım gerçekleştirilecek temel hedef olarak belirlenirken sadece seçimle oluşan kurumlar için değil, atama ile oluşan bütün kurumlara katılım olarak tanımlandı:

"Siyasal katılım, seçilmiş ya da atanmış bütün siyasal alanlarda ve kamu politikalarının oluşturulması süreçlerine katılan ve karar veren her düzey kamu görevinde eşitliktir. Hükümetler, 1975-1985 kadın on yılında, atanmış ya

da seçilmiş her düzey kamu görevlerinde kadın sayısını arttırmak üzere hedef belirlemek ve strateji oluşturmakla sorumludurlar." (1975- Meksika)

1995 yılında Pekin Dünya Kadın Konferansına gelindiğinde ise kadınların eşit katılımı artık sadece demokrasinin değil, toplumsal gelişme ve barışın da temeli olarak tanımlanıyordu:

"Kadınların siyasal yaşama eşit katılımı diğer alanlarda kadın haklarının genel gelişimi için anahtar rol oynamaktadır. Kadınların siyasal karar alma mekanizmalarına katılımı sadece adalet ya da demokrasi isteği değil, kadınların çıkarlarının dikkate alınması için gerekli ve zorunlu bir durumdur. Kadınların etkin katılımını sağlamadan eşitlik, gelişme ve barışa ulaşmak mümkün değildir."(1995-Pekin)

1995 yılında Pekin'de yapılan IV. Dünya Kadın Konferansı ile dünya kadın hareketi sorunları tanımlama, çözümler üretme, hükümetlere baskılar yapma yönünde önemli bir güç kazandı. Pekin Konferansında eşit katılımı sağlayacak hedefler ayrıntılı olarak saptandı ve hedeflere ulaşmak için gerekli eylemler de belirlendi. Konferansta belirlenen hedefler günümüzde de kadın hareketinin önündeki temel hedeflerdir. Çünkü bir çok ülkede bu hedeflere henüz ulaşamamıştır.

Pekin Konferansının özelliği aynı zamanda bir **Eylem Platformu** oluşturmasıdır. Eylem Platformu, dünya kadınlarının daha örgütlü biçimde hareket etmelerini, kendi ülkelerinde hükümetlere ve siyasal/kamusal kurumlara baskılar yaparken birbirlerinden güç almalarını, ülkelerin gelişmelerinin izlenmesini ve değerlendirilmesini sağlar. Yani Eylem Platformu, güçlü bir uluslararası baskı grubu işlevini görmektedir. Eylem Platformuna yol gösteren, Konferansta belirlenmiş olan hedeflerdir ve bunlara ulaşmayı sağlayacak eylemlerdir.

PEKİN EYLEM PLANI'NIN SAPTADIĞI HEDEFLER:

HEDEF:

KADINLARIN KARAR MERCİLERİNE VE KARAR ALMA SÜREÇLERİNE EŞİT ULAŞMALARINI VE TAM KATILIMLARINI SAĞLAYACAK ÖNLEMLERİ ALMAK.

EYLEM:

- Bütün hükümet ve kamu yönetimi pozisyonlarında kadınların sayısını arttıracak önlemler almak, gerekirse **olumlu ayrımcılık** uygulamak,
- Ulusal karar alma mekanizmalarında kadınların kısa vadede **%30**, uzun vadede **%50** katılımını sağlamak için **özel önlemler** almak,
- Siyasi partilerde, seçim ve atama yoluyla belirlenen kamu görevlerinde kadınların erkeklerle aynı oranda ve aynı düzeyde değerlendirilmesini teşvik edici önlemler almak,
- Kadınların toplumsal yaşama katılımı arttıracak dikkate alarak aile yaşamıyla çalışma yaşamını uyarlama önlemleri almak.
- Karar alma mevkilerine seçilecek kişiler için şeffaf kriterler uygulamak.

HEDEF:

KADINLARIN KARAR ALMA VE LİDERLİK POZİSYONLARINA KATILMA KAPASİTELERİNİ ARTTIRMAK.

EYLEM:

- Kadınlara yönelik **liderlik ve özgüven eğitimleri**, **siyasi kampanya düzenleme eğitimleri** düzenlemek.

HEDEF:

ULUSAL MEKANİZMALAR KURMAK, HÜKÜMET ORGANLARI OLUŞTURMAK VE GÜÇLENDİRMEK.

EYLEM:

- **Kadın Bakanlığı** ya da Kadın Müsteşarlığı kurmak, ayrıca her kamu kurumunda ilgili birimler oluşturmak.
- İlgili Bakanlığın ya da Müsteşarlığın ve diğer kamu kurumlarındaki ilgili birimlerin **siyasi ve mali görev ve yetkilerini güçlendirmek**; örneğin politika oluşturma ve etkileme, yasa önerileri hazırlama gibi yetkiler vermek.
- İlgili kurum ve birimler arasında **koordinasyonu** sağlamak.

HEDEF:

YASALARI, KAMU POLİTİKALARINI, PROGRAM VE PROJELERİ CİNSİYET EŞİTLİĞİNE DAYALI BAKIŞ AÇISIYLA OLUŞTURMAK.

HEDEF:

PLANLAMA VE DEĞERLENDİRME İÇİN CİNSİYETE GÖRE VERİ VE BİLGİ TOPLAMAK VE YAYMAK.

Uluslararası kadın-erkek eşitliği politikalarının son gelişim evresi 2000 yılı Haziran ayında New York'ta BM Özel Oturumunda bütün üye ülkelerin katılımıyla hazırlanan metin olmuştur. Bu metin Pekin Eylem Platformu'nun 5 yıllık uygulanmasını değerlendiren ve alınması gereken yeni önlemleri saptayan bir metindir. Böylelikle, Pekin Eylem Planı'nı 2000 yılında uygulanabilir hale getirmek amaçlanmaktadır.

New York, Pekin+5 Toplantısı kararları:

Birçok ülke,

- kota gibi olumlu eylem politikaları uygulayarak,
- kadınlar için liderlik eğitimi programları geliştirerek,
- hem kadınlar hem de erkekler için aile ve çalışma yaşamını bağdaştıracak önlemler alarak,
- kadınların gelişimini destekleyecek ulusal kurumlar ile kadın politikacılar, eylemciler ve profesyoneller arasında iletişim ağları kurarak, kadınların siyasal katılımını önemli düzeyde arttırmayı başarmışlardır.

Ancak;

- Her alanda ve düzeyde kadınların eksik temsilinin ortadan kalkmaması,
- Geleneksel cinsiyet rolleri nedeniyle kadınların varolan fırsatlardan yeterince yararlanamamaları,
- Birçok toplumda yeterli cinsiyet duyarlılığı yaratılamaması,
- Erkeklerin iktidarı paylaşmadaki isteksizliği,
- Hem hükümetlerin hem de siyasal partilerin bu sorunu sahiplenmemeleri, devam etmekte ve kadınların siyasal kararlara katılımının artmasını zorlaştırmaktadır.

Öyleyse;

- Pekin Eylem Platformunda saptanan ilkelerin yaşama geçirilmesi için daha fazla çaba harcanması ve bu zorlukları ortadan kaldıracak yeni eylemlerin belirlenmesi gerekmektedir.
- Sorunları çözmek için her düzeyde kadın-erkek eşitliği inancına bağlılık ve siyasal irade gösterilmesi zorunludur.
- Her alanda ve her düzeyde siyasal süreçlere ve kararlara eşit katılım sağlamak için kısa ve uzun dönemde ulaşılması istenen, ölçülebilir, zaman-sınırlı hedeflerin saptanıp desteklenmesi, gerekli yerlerde **kota** uygulanması kaçınılmazdır.
- Ayrımcılık içermeyen ve cinsiyet duyarlılığı olan yasal ortamın sağlanması gereklidir.

3. Avrupa Konseyi ve Avrupa Birliği Kararları

Kadınların siyasal katılımının en yüksek oranda gerçekleştiği ülkeler arasında Avrupa lkeleri başta geliyor. Avrupa Birliği, "Tek Avrupa" amacına ulaşmak için, hem siyasal yaşamda, hem de çalışma yaşamında kadın erkek eşitliğinin gerçekleşmesi ve yaygınlaşmasını temel ilke kabul etmektedir. Aynı biçimde, Avrupa Konseyi de, kadın-erkek eşitliğinin sağlanması yönünde çeşitli tavsiye kararları almakta ve ye ülkelerin bu kararlara uymasını beklemektedir.

1999- Amsterdam Anlaşması kadın-erkek eşitliğini sağlamak için özel önlemler alınmasını gerekli görüyor.

Avrupa Birliği'nin 1999 yılında yürürlüğe koyduğu **Amsterdam Anlaşması** hem Birlik'in kendisini hem de ye ülkeleri bağlamaktadır. Anlaşmanın 141. maddesine göre eşitliğin sağlanması için kadınlara özel avantajlar sağlanması gereklidir ve bu bir ayrımcılık değildir:

Kadın ve erkek arasında gerçek eşitliğin sağlanması amacıyla, ye ülkeler tarafından eksik katılım yaşayan cinsin dezavantajlarını ortadan kaldıracak **zel önlemlerin** alınması eşit davranış ilkesine uygundur. (Amsterdam Anlaşması, md.141)

Avrupa Konseyi de **85 no.lu Tavsiye Kararı** ile aynı anlayışa sahip olduğunu göstermektedir:

ye devletler, eşitsizliğin varolduğu her alanda kadın ve erkek arasında gerçek eşitliği sağlamak için **zel geçici önlemler** almak üzere görevli kılınmıştır. (85 no.lu karar)

Avrupa Birliği, daha çok çalışma yaşamındaki özel önlem uygulamalarını düzenlerken, Avrupa Konseyi, siyasal yaşamda kadın erkek eşitliğini sağlayacak ilkeleri belirlemektedir. Konsey'in bu konuda örnek kararları bulunmaktadır.

Avrupa Konseyi Parlamenterler Birliği bu eğilim doğrultusunda 1999'da aldığı **1413 Sayılı Tavsiye Kararı** ile tüm üye ülkeleri, kadınların siyasal ve kamusal alana tam katılımlarını sağlamaya yönelik önerileri şunlardır:

- Kadın hakları ve fırsat eşitliğinin gerçekteşmesine yönelik düzenlemeler yapmak için **meclis komisyonları** ya da **delegasyonlar** oluşturmak,
- Siyasi partilerde kadınların **eşit temsili** ve parasal kaynaklardan eşit yararlanmalarını düzenlemek;
- **Aile ve kamu yaşamını uyumlu hale getirecek** düzenlemeleri yapmak;
- Eğitimde, ilkokuldan başlayacak biçimde eşitliği sağlayacak **yasal düzenlemeleri** yapmak (1413 sayılı karar)

Avrupa Konseyi, Avrupa'nın Yerel ve Bölgesel Otoriteler Kurulu da **68 no.lu Tavsiye Kararı** (1999) ile üye ülke hükümetlerinin aşğıdaki düzenlemeleri yapmalarını tavsiye etmiştir:

- ◆ Kamusal yaşamda kadın erkek arasında gerçek fırsat eşitliğinin sağlanması amacıyla ulusal çapta gerekli **yasal iyileştirmeleri** yapmak, ayrımcılığa karşı alınacak **özel önlemlere** yasal bir meşruluk sağlamak;
- ◆ **Özel önlemleri**, kadınların kamusal ve siyasal görevlere gelmelerini kolaylaştıracak önlemler olarak tanıtıp bunları yerel ve bölgesel otoritelerle eşgüdüm içinde gerçekteşirmek;
- ◆ Kadınların bölgesel kurumlara katılımlarını arttırmak için, bölgesel otoritelerle birlikte düzenlemeler yapmak;
- ◆ Seçim dönemlerinde kadın adaylara olanak tanımları konusunda siyasal partileri hazırlamak,
- ◆ Kadın adayları siyasal tekniklere hazırlayacak eğitim kursları, yetersizlik korkusuyla başetmelerine yardımcı olacak farkındalık eğitimleri vermek ve siyasal yaşama aktif katılımlarını sağlamak için motive etmek,
- ◆ Adayların aile yaşamları ile siyasal görevlerini uyumlu hale getirecek özel önlemler almak,
- ◆ Siyasal partilerin, kadınların aktif olarak siyasal yaşama katılımlarını arttırmaya yarayacak etkinliklerini desteklemek.

Avrupa'nın bölgesel örgütlerinden biri de **Parlamentolararası Birlik**'tir (IPU). IPU kadınların ve erkeklerin siyasal yaşama eşit katılımının sağlanması için 1994 yılında siyasal partilere yönelik bir eylem planı hazırlamıştır.

Parlamentolar Arası Birlik'in Siyasal Partiler Eylem Planı:

- ◆ Partiler temel politikalarını, kurallarını belirleyen metinlerini/tüzüklerini gözden geçirip kadınlara karşı ayrımcılık içeren kısımları değiştirmelidirler.
- ◆ Partilerin tüm düzeylerdeki karar organlarında, kadın ve erkek üyelere eşit fırsat tanıyacak **özel önlemleri** almaları önerilir. **Kota** tercih ediliyorsa her iki cinsin asgari temsilini hedeflemelidir.
- ◆ Kadınların parti toplantılarına ve diğer parti faaliyetlerine katılımını kolaylaştıracak **özel düzenlemelerin** yapılması yararlıdır. Bu düzenlemeler şunlar olabilir:
  - i. Toplantı saatlerini kadınlara uygun saatlere almak,
  - ii. Partide ücretsiz çocuk bakımı olanakları sağlamak,
  - iii. Toplantı başlama ve bitiş saatlerine uymak .
- ◆ Parti içi her düzey seçimde kadın ve erkek adaylar arasında ayrımcılığa imkan vermeyecek yarışma kriterleri oluşturmalarıdır. Aday göstermede **özel önlem** uygulanabilir. Adaylara özellikle parasal açıdan eşit destek sağlanmasına özen gösterilmelidir.
- ◆ Partilerde kadın kolları güçlendirilmeli, kadın adaylar için etkin destek oluşturması sağlanmalıdır.
- ◆ Hükümette kadınlar ayrılan koltuklar sadece belli alanlara (aile, çocuk, sosyal yardım, v.b.) ait olmamalı, her alanda (dışişleri, maliye, içişleri, savunma, v.b.) görev verilmelidir.
- ◆ Kadınların durumunu ilgilendiren konularda görev yapmak üzere bir parlamento komisyonu oluşturmak yasaların ve hükümet tasarruflarının eşitlik açısından denetlenmesi için yararlıdır.
- ◆ Parlamentoda kadın parlamenterlerden oluşan partilerarası grup oluşturmak yararlıdır.

Siyasal yaşamda kadın erkek eşitliğinin sağlanması ve kadınların katılımlarının önündeki engellerin kaldırılması açısından önemli bir belge de 1997'de İstanbul'da toplanan Avrupa Bakanlar Konferansı'nın **Kadın-Erkek Eşitliği Deklarasyonu**'dur.

Kadın-Erkek Eşitliği Deklarasyon'u amacını şöyle tanımlıyor:

"Kadın erkek eşitliğini sağlamak sadece kadınların değil, genel olarak toplumun bir sorunudur. Demokratik bir topluma ulaşmanın yolu kadınların toplumun tüm alanlarına tam katılımlarının sağlanmasıyla mümkün olacaktır. Kadınların eksik katılımlarının nedenleri, seçim sistemlerinin, siyasal kurumların ve siyasal partilerin yapısı ve işleyişidir. Bunu ortadan kaldırmak için alınması gereken önlemler ve hükümetlerle siyasal partilere düşen sorumluluklar vardır."

Deklerasyon, hükümetlere, siyasal partilere ve sivil toplum örgütlerine düşen sorumlulukları şöyle tanımlıyor:

Hükümetlerin sorumluluğu:

- ◆ Kamu görevlerine atanmada, kadınları olumsuz etkileyen atanma kriterleri araştırmalı ve bunları önleyecek önlemler almalıdır.
- ◆ Kamu görevlerine hükümet tarafından yapılan atamalarda, **en az temsil oranı (%33)** gözönünde bulundurularak şeffaf ve denetlenebilir aday saptama ve atama koşulları sağlanmalıdır.
- ◆ Siyasal katılımın önemini ve kadınların eşit temsiline gereğini anlatan eğitim programları yapmalıdır.
- ◆ Seçim sisteminin kadınların seçilmesi üzerindeki etkilerini araştırıp, **eşit temsili** sağlayacak seçim yasası reformunu yapmalıdır.
- ◆ Kadınların siyasal ve kamusal yaşama katılımını arttırıp kadınları güçlendirecek **özel önlemleri** gerçekleştirmelidir.
- ◆ Hükümete bağlı danışma kurul ve komitelerinin karar organlarında cinslerin **eşit temsili** desteklenmelidir.

Siyasal partilerin sorumluluğu:

- ◆ Kadınların parti yönetim ve karar organlarına, erkeklerle eşit katılımını sağlamalıdır.
- ◆ Kadınların parti içinde yetkili makamlara gelebilmeleri için **özel önlemler** almalıdırlar.
- ◆ Seçim ve atama usullerini gözden geçirerek kadınlara karşı ayrımcı ve engelleyici olanları kaldırmalıdır.
- ◆ Kendi örgütlerindeki kadın birimlerini/kollarını güçlendirmeli, kadın adaylar saptanmasını sağlamalıdır.

Sivil toplum örgütlerinin sorumluluğu:

- ◆ Kadın-erkek eşitliğinin sağlanması yönünde hükümetlere ve siyasal kuruluşlara yönelik baskı grubu oluşturma çalışmalarını arttırmalıdır.
- ◆ Kadınları, kendi siyasal ve medeni hakları konusunda bilgilendirme çalışmalarını genişletmelidirler. Kadınlar ve erkekler için, cinslerarası eşit temsili gerçekleştirmeye yönelik her tür eğitim çalışmasını yapmalıdırlar.
- ◆ Örgütler arasında, cinslerin dengeli temsiline destekleyecek iletişim ağı oluşturmalarıdır.

Özetle....

- ◆ Kadınların genel olarak kamusal yaşama katılımını sağlayacak eşitlik politikaları bir çok özel önlemleri kapsamaktadır. Bunların başında kadınlara karşı ayrımcılığı ortadan

kaldırarak ve özel önlem uygulamalarına imkan verecek **yasal düzenlemelerin yapılması** gelmektedir. Ancak bu yolla, özel önlem uygulamalarının tüm ülkeye ve tüm alanlara yayılması gerçekleştirilebilir.

- ◆ Özel önlem uygulamalarının bir kısmı kadınları güçlendirecek **eğitim programları** hazırlamak, kadınların eşit katılımlarını kolaylaştırmak için **maddi yardım fonları oluşturmak** ve kadınlara yaşadıkları sorunlarda destek olacak **kurumsal düzenlemeler** yapmaktır.
- ◆ Özel önlem uygulamalarının en önemli bölümünü ise kadınların karar alma mekanizmalarında temsilini sayısal olarak arttırmaya yönelik **kota** uygulamaları almaktadır. Bahsedilen karar organları hem siyasal alanda hem de işgücü piyasasında olabileceği gibi hem seçilmiş hem de atanmış organlar olabilmektedir.
- ◆ Ülkeler, **eylem planları** hazırlayarak önlerine somut ve zamanı belirlenmiş hedefler koyarak, hem alınması planlanan özel önlemlerin hem de bu faaliyet sırasında işbirliği yapacak sivil ya da resmi tüm kurumların koordinasyonunu başarabilirler.

Kadın-erkek eşitliğini sağlamaya yönelik uluslararası kararlar Türkiye'de yaşayan kadınları da çok yakından ilgilendiriyor. Bu kararların Türkiye'de de yaşama geçmesi kadınların karar organlarına katılımına bağlı. Bunun ön koşulu ise **kota politikalarının Türkiye'de de uygulanmaya başlanmasıdır.**

III. Kadınlar Konuşuyor: Siyasal Kararlara Eşit Katılım İçin

KOTA İSTİYORUZ!

1. Neden Kota İstiyoruz?

Biz kadınlar, siyasal alanda yaşadığımız eksik temsil sorunumuzu çözmek için karar organlarında **KOTA İSTİYORUZ.**

- ◆ Her tür siyasal sürece katılımın belli bir cinsin tekelinde olmasını engellemek, karar alma süreçlerinde cinslerarasında dengeli bir dağılımı ve eşit temsili sağlamak için **KOTA İSTİYORUZ.** Bu amaçla, her tür aday listesinde, delegeliklerde, siyasal karar yetkisine sahip her tür kurul, komisyon ve komitelerde,

meclis, bakanlar kurulu ve siyasal liderlikte azınlıkta olan cinsin temsilini kotaya dayalı özel yöntemler oluşturarak desteklemek gerektiğine inanıyoruz.

- ◆ **Kadınlar siyasete hazır. Siyasal partileri ve parlamentoyu kadınlara hazırlamak için KOTA İSTİYORUZ.** Türkiye’de çok sayıda kadın siyasete katılıyor, ama uygun bir ortam bulamadığı için kısa sürede vazgeçiyor. Kadınların siyasete ilgisini katılıma dönüştürmek için siyasal partilerin ve parlamentonun kadınlara ilgisini arttırmak gerekiyor. Bunun yolu da **kota!**
- ◆ **Biz kadınlar siyasetin vitrininde değil, içinde olmak için “en az temsil oranı” olan %33 (1/3) KOTA İSTİYORUZ.** Kadınların kendi sorunlarını ve çözümlerini engellenmeden siyasete taşıyabilmesi birkaç kadının başarabileceği bir iş değildir. Kadınların korkmadan, susturulmadan, dışlanmadan siyasette var olabilmesi, en az iki erkeğe karşı bir kadın oranına ulaşmalarına bağlı. Bu oran Birleşmiş Milletler’in ve Avrupa Birliği’nin bilimsel standartlara göre saptadığı ve uyguladığı bir oran. Siyasetin vitrininde, mutfağında, koridorlarında olmak kadınların siyasal temsili anlamına gelmiyor. Gerçekten temsil edilmek, **en az temsil oranı** olan % 33’ü talep etmekle başlıyor. Siyasette bu orana ulaştıktan sonra kendi sözümüzü söyleme olanağına kavuşacağız.
- ◆ **Siyasetin erkek egemen ortamını, davranış alışkanlıklarını, dilini ve gündemini değiştirmek için KOTA İSTİYORUZ.** Siyaset, acımasız bir rekabete, kişisel başarı hırsına, paraya ve dışlamaya dayalı olmak zorunda değildir. İçki masalarında, kapalı kapılar ardında oluşan gizli gündemlerde, kavgaya ve küfre dayalı davranışlarda kadınların kendilerini rahat hissetmeleri olanağı yoktur. Kadınlar kendi alışkanlıklarını, değerlerini ve kurallarını siyasete taşıyabilmek için siyasette belli bir oranda olmak zorundalar. Siyasetin erkek egemen değerlerini değiştirmek için **kota** istiyoruz.

2. Kota hakkında en çok sorulan sorulara nasıl yanıt veririz?

- ◆ **Kota, eşitlik adına istenen bir eşitsizlik ve ayrımcılık değil midir?**

Kota, kurallarına uygun kullanılırsa, eşitsizlik ve ayrımcılık yaratmaz. Tersine, varolan ayrımcılığı ortadan kaldırmaya yarar. Kota, varolan erkek egemen toplumsal yapı nedeniyle kadınlara kapalı olan siyaseti kadınlara açarak eşitlik sağlar.

- ◆ **Kota, niteliksiz kadınların siyasete girmesine yol açıp mevcut yapıyı daha da çarpıklaştırmaz mı?**

Kota, seçilecek kişinin niteliğini değil, seçilme usulünü belirler. Kota sayesinde kadın adaylar, erkek adayların saptandığı ve seçildiği usullerden farklı usullerle seçilirler. Nitelikli kadın aday saptayacak olan kota değil, kotayı kullanan siyasal parti veya örgüttür. Erkek adayların saptanmasında uygulanan nitelik değerlendirme ölçüleri benzeri uygulamalar kadın adayların saptanmasında da uygulanabilir. Kota, sadece kadın adayların kendi aralarında yarışmalarına ve dolayısıyla "erkek kriterleri"ne göre değil, kendi oluşturacakları kriterlere göre yarışmalarına ortam hazırlar.

- ◆ **Siyasal temsil cinsiyete, yaşa, gelire, etnik kökene, mesleğe v.b. göre belirlenecekse her farklılığa kota ayırmak gerekmez mi?**

Cinsiyet, toplumsal farklılık yaratan yaş, gelir, meslek gibi özelliklerden ayrılan bir özelliğe sahiptir. Cinsiyete dayalı ayrımcılık yüzyıllardır çeşitli biçimlerde devam eden, erkek üstünlüğüne dayalı bir toplumsal sistemdir ve çeşitli kurumlarla, değer yargılarıyla, yasalarla varlığını sürdürür. Bu kadar köklü ve kapsamlı bir eşitsizlik ile diğer toplumsal farklar aynı kefeye konamaz. Cinsiyete dayalı eşitsizlik nüfusun yarısı olan bütün kadınları ilgilendirir.

- ◆ **Kota, kadınları kolaycılığa, mücadelesiz başarıya yönlendirmez mi? Sorumluluk, bilgi ve deneyim gerektiren siyasete, sadece cinsiyetlerinden başka bir özellikleri olmayan insanları getirerek kendisi "cinsiyetçilik" yaratmaz mı?**

Kota ile siyasete girecek kadınların gereken bilgi, sorumluluk ve deneyime sahip olması elbette gerekir. Bu özelliklere sahip kadınların var olmadığını kimse söyleyemez. Sorun, bu özelliklere sahip kadınların olmaması değil, siyasetin sadece cinsiyetleri nedeniyle kadınları dışlayan yapısıdır. Siyasette seçilecek kişilerin niteliğini seçim tekniği değil, aday belirleme sürecinin niteliği belirler. Siyasete katılan kadınların seçilen erkeklerden daha niteliksiz olduğunu söylemek ayrımcılıktır. Kadın ya da erkek, nitelikli politikacı seçmek kotanın değil, siyasal parti karar organlarının işidir.

Kota istiyoruz!

Çünkü...

- ◆ **Kota sayesinde** kadınlar yaşamlarını ilgilendiren konularda karar verme haklarını kullanabilecekler.
- ◆ **Kota sayesinde** karar alma mekanizmalarında yer edinme şansına sahip olacak kadınlar kendi sorunlarını ifade edip çözüm üretecek güce ulaşabilecekler.
- ◆ **Kota sayesinde** siyasete katılan kadınlar, başka kadınlar için de bir güç ve dayanışma alanı oluşturabilecekler.
- ◆ **Kota sayesinde** kadınlar kendi deneyimlerini kamusal ve siyasal yaşama taşıyabilecekler ve sahip oldukları nitelikleri daha demokratik ve eşitlikçi bir toplum yaratmak için kullanabilecekler.

3. Kotanın türleri nelerdir?

Kota, herşeyden önce, bir seçim ortamında kullanılan oyların nasıl değerlendirileceğine ilişkin bir **seçim tekniği**dir. Dünyada uygulanan çok farklı kota teknikleri vardır.

- ◆ **Sabit Kota:** Bir seçimde, seçimle belirlenecek karar organında eksik temsil edilen cinse sabit oranda sandalye ayırma işlemi sabit kota olarak adlandırılır. Eksik temsil edilen cinsin en az % 20, 30, 40, 50 gibi bir sayıda temsili esas alınır ve seçim sistemi bu ilkeye göre düzenlenir. Bu düzenlemeler, anayasal ya da yasal yolla olabileceği gibi seçim yapılacak kurumun kendi iç hukuki düzenlemeleri ile de yapılabilir. Sabit kota, eksik temsil edilen cinsin seçmen, üye ya da delege düzeyindeki oranını dikkate almaz. Siyasal temsilde eşitliğe verilen önemi gösterir. Yaratacağı ideolojik etki açısından etkili ve uygulaması basit bir sistemdir.
- ◆ **Oranlı Kota:** Eksik temsil edilen cinsin katılım oranına göre, bir seçimde kotanın değişmesi sistemidir. Örneğin bir siyasal partide farklı bölge ya da illerde kadın üye sayısı değişiyorsa, hatta bazı yerlerde hiç yoksa, bunun yaratacağı sakıncaları önlemek için oranlı kota sistemi uygulanabilir. Oranlı kotada eksik temsil edilen cinse,

seçmen ya da üye sayısına göre karar organlarında yer verilir. Örneğin bir il teşkilatında %20, diğerinde %30 kadın üyesi olan bir siyasal parti her il yönetiminde sırasıyla %20 ve %30 oranında kadınlara yer ayırır. Aynı partinin ülke düzeyinde %40 kadın üyesi varsa bu parti genel kongre delegelerinin ve merkez yönetim kurulunun %40'ını kadınlara ayırabilir. Oranlı kotalar, tabanda, üyelik düzeyinde eksik katılım gösteren toplumsal grubun katılım oranının artmasını teşvik eden bir özelliğe sahiptir. Bu sistem üyelik kayıtlarının yasal, açık ve düzenli olduğu yerlerde uygulanmalıdır. Aksi takdirde sahte üyeliği teşvik ederek siyasal yapıyı daha da çarpıtıcı sonuçlar yaratabilir. Oranlı kota, siyasal örgütlerde tabanda eşit katılım için enerji ve istek yaratarak demokratikleşme sürecine katkıda bulunur. Siyasal süreçlerde eksik temsil edilenler kendi katılımları ile siyasal temsilcileri arasında kurulan doğrudan bağlantıyı görerek katılımlarını arttırmaları.

- ◆ **Boş koltuk kotası:** Kota uygulamasının açık ve gönüllü bir siyasal iradeye dayanmadığı yerlerde gizli muhalefet eğilimleri olabilir. Bu nedenle, yeterince kadın aday gösterilmemesi, kadınların üye olmalarının engellenmesi, seçmen yazılımlarında ve seçmen kütüklerinin düzenlenmesinde hile yapılması gibi yollara başvurulabilir. Bu tür davranışların amacı eksik temsil edilen cinsin elde edeceği koltuk sayısını düşük tutmaktır. Bu tür sorunları çözmek için, ister sabit, isterse oranlı kota uygulamasında 'boş koltuk kotası' ek bir önlem olarak kullanılabilir. 'Boş koltuk kotası'nda eksik temsil edilen cinse ayrılan koltuk, aday gösterilmemesi, yeterli katılım olmaması gibi nedenlerle hiçbir kadın seçilememişse bile boş kalır. Kota uygulanan karar organı bir dahaki seçime kadar eksik sayı ile görev yapar. Kota için ayrılan koltuklar, seçimi engelleyen neden (usulüne uygun seçmen yazılmaması, üye kaydetmeme, aday gösterilmemesi, v.b.) ortadan kalkana kadar ve sonraki seçimde usulüne uygun kota uygulanarak seçim yapılanaya kadar boş kalır. Bu sayede, kotanın amacına aykırı kullanımı önlenmiş olur.

4. Nerelerde kota uygulanır?

4.1. Siyasal Partilerin Yönetimlerinde Kota Uygulaması

- ◆ **Kota uygulaması siyasal partilerden başlar.** Kadınların siyasal yaşama eşit katılma isteklerini gerçekleştirmek için ilk yöneldikleri kurumlar siyasal partilerdir. Bu nedenle ilk kota uygulamaları siyasal partilerde başlamıştır.
- ◆ **Kotanın gücü kadınların gücüne bağlıdır.** Kota uygulamalarının ve genel olarak özel önlem uygulamalarının başarısını sağlayan şey bu talebi ileri süren kadın hareketinin ve partiler içindeki kadın gruplarının gücüdür. Siyasal partilerin kadınların eksik temsili sorununu çözmeye niyetinin oluşması bu güce bağlıdır. Bu konuda en önemli örnekler İskandinav ülkelerinden çıkmıştır. Bu ülkelerde, partilerine baskı yapan örgütlenmiş kadınlar, kadın örgütlerinin desteğini de alarak kadın aday sayısının artmasını ve partilerin kota uygulamalarını benimsemelerini sağlamışlardır.
- ◆ **Siyasal partilerde uygulanan kota sadece siyasal partilerde değil, siyasal yaşamın tümünde kadınların katılımını arttırır.** Siyasal partiler, siyasetin yapıldığı taban örgütlenmeleridir. Siyasetçiler genel olarak siyaset yapmayı kendi partilerinde çeşitli aktif görevler alarak öğrenirler. Bu nedenle kadınların üyesi oldukları partilerde etkin katılımlarının sağlanması, uzun vadede her düzeyde kadın katılımının arttırılması için önemli bir hedeftir. Siyasal partilerde aktif görev alan, yönetici konumlarına gelen kadınların sayısı arttıkça, ulusal ve yerel meclislere kadın katılımının artması kaçınılmazdır. Bu yüzden siyasal partilerin iç işleyişlerinde kota uygulamalarının siyasal karar süreçlerinde kadın-erkek eşitliğini sağlayan rolü çok önemlidir.
- ◆ **Siyasal partilerde kota mutlaka aşağıdan yukarı ve her düzey karar organında uygulanmalıdır.** Siyasal partilerin iç işleyişlerinde uygulanacak olan kota parti içinde farklı aşamalarda yapılan tüm seçimlerde uygulanmalıdır. En aşağıdan en yukarıya, mahalle temsilcisinden merkez yöneticilerine kadar, her tür seçimde kota uygulanmazsa kotanın yanlış etkileri olabilir.
- ◆ **Siyasal partiler kotayı nasıl uygulayacaklarını kendi tüzüklerinde tanımlamalıdır.** Siyasal partilerin eksik temsil kotaları parti tüzüklerinde ayrıntılı olarak yer almalıdır. Parti yönetiminin keyfi uygulamalarına imkan tanınmamalıdır.

Kurallar ne kadar belirsiz olursa, kotanın doğru ve verimli uygulanması o kadar riske girmiş olur.

- ◆ **Siyasal partiler uygulayacakları kota oranını belirlerken %33 (1/3) "en az temsil oranı"na uymalıdır.** Kota uygularken unutulmaması gereken şey %33'ün altındaki oranlarının aslında kadınların temsilini sağlamadığıdır.
- ◆ **Siyasal partilerde kadın sayısının artması ve bunların dayanışma içinde hareket etmesi kotaların doğru ve başarılı uygulanmasının ön koşuludur.** Çünkü kota uygulamalarının takipçisi siyasi partilerdeki ve genel olarak kadın örgütlerindeki kadınlardır.
- ◆ **Kotaların doğru uygulanması seçmen kadın ile seçilmiş kadın arasındaki temsil ilişkisinin kurulmasını sağlar.** Siyasi temsille ilgili temel problem seçmen ile adaylar arasındaki kopukluktur. Kadın adaylar sözkonusu olduğu zaman bu daha ciddi bir problem haline alır. Tabandaki kadın üyelerden kopuk bir kadın yönetici parti içindeki farklı güç odaklarının güdümüne girmeye mahkumdur. Böyle bir durumda kadınları temsil edebilmek, partinin ve genel olarak siyasetin gündeminde bir değişimi gerçekleştirmek mümkün olmayacaktır. Oysa kadınların parti karar organlarında görev almasını hedefleyen kotaların temel amacı budur. Bu nedenle kadın yöneticiler ile kadın üyeler arasında sıkı bir ilişki kurulması birbirlerini desteklemeleri ve güçbirliği oluşturmaları zorunludur. Bunun yolu da partilerin sadece üst düzey yöneticiliklerinde değil en alttan itibaren tüm parti yönetimi düzeylerinde kota uygulanmasıdır. Sadece üst düzey yöneticiliklere konacak kota seçen-seçilen ilişkisini yani temsilin ilkesini zedeleyecektir. Mahalle örgütlerinden başlayarak her düzey yöneticiliklere konacak kota ise, kadın yöneticilerle üyeler arasında ilişkinin en alt düzeyden itibaren kurulmasını sağlar. Böylelikle kadın yöneticiler arkalarında kendilerine destek olacak ve temsil edecekleri bir kadın üye tabanı bulacaklardır. Bu karşılıklı ilişki kadın üyelerinin kadın yöneticileri denetlemelerine imkan verecek, kadın yöneticinin yükselmesini kolaylaştıracak ve böylece parti içinde bir kadın politikası oluşturulmasının kapısını açacaktır.
- ◆ **Siyasal parti liderlerinin seçiminde kota uygulanması zordur.** Genellikle bulunan çözüm, lider erkek olursa yardımcılığına bir kadının getirilmesidir. Ya da Alman

Yeşiller Partisi'ndeki gibi kadın ve erkek yöneticiler arasında rotasyonlu liderlik uygulaması yapılabilir.

- ◆ **Siyasal partiler atama ile oluşturdukları idari bürolar, kurullar ile mecliste oluşturulan komisyonlarda da kota uygulayabilirler.** Siyasal partiler sadece seçimle oluşan karar organlarında değil, atama ile oluşan parti organlarında ve meclis çalışmalarının yapıldığı komisyonlarda da kota uygulaması ile kadın-erkek eşitliğini gerçekleştirebilirler.
- ◆ **Parti toplantılarında eksik temsil edilen cinse konuşma kotası ayrılabilir.** Amaçlanan kadınların siyasete aktif katılımı ise, sadece kadınlara bazı sandalyelerin ayrılması ile bunun gerçekleşebilmesi zordur. Bu nedenle kadınların seslerini duyurabilecekleri, sorunlarını dile getirip çözümler üretebilecekleri ortamın da yaratılması gerekir. Siyasal partilerde kadınların konuşmalarını kolaylaştıracak, toplantılara katılımlarını arttıracak düzenlemelerin yapılması da yararlıdır.
- ◆ **Kota uygulanırken kadınların erkeklerin yerini alacağı izlenimi uyandırılmamalıdır.** Parti içinde kadınlar kota uygulamalarıyla yer açılmasında riskli olan nokta kadınların kimin yerini alacağıdır. Partilerin her düzeyinde ve seçimlerin her aşamasında kota uygulanması bir çok erkek partilinin yerinden edilmesi anlamına gelebilir. Bu kota uygulamalarına yönelik eleştirilere hatta tepkilere neden olabilir. Bu nedenle erkekleri dışlayıp kadınlara yer açmak yerine parti organlarındaki koltuk sayısını arttırmak bir çözüm olarak düşünülebilir.
- ◆ **"Kadın aday havuzu" oluşturmak kota uygulamasını kolaylaştırır.** Partilerde kota uygulamalarında sorun yaratan ve kotanın uygulanamamasının bir gerekçesi olarak ileri sürülen en genel bahane kadın aday sayısının azlığıdır. Tüzüklerinde kotalara göstermelik olarak yer veren ya da yasal kotaları uygulamak istemeyen partiler için kadın aday yokluğu iyi bir gerekçedir. Bunu önlemenin yolu, kotanın -yine- en alt düzeyden itibaren parti yöneticiliklerine uygulanması yanısıra "kadın aday havuzu" oluşturmaktır. Olağan dönemlerde çeşitli usullerle saptanacak kadın adayların bir listesi yapılarak ve aday kadınlar seçimlere hazırlanarak bu sorun aşılabilir. Böylelikle hem parti yönetimine hem de ulusal ve yerel meclislere aday kadın bulmak hiç zor olmayacaktır.

- ◆ **Siyasal partilerde kota uygulamaları diğer destek politikaları ile de beslenmelidir.** Siyasal partiler cinsiyete dayalı eşitsizliği bir sorun olarak ortaya koymalı ve kadınları görünür hale getirmelidir. Buna yönelik Eylem Planları hazırlanabilir. Ayrıca kadınlara yönelik çeşitli eğitim programları düzenlenebilir.

Siyasal partilerde kota teknikleri:

Siyasal partilerde il, ilçe ve genel merkez yöneticilerinin seçimlerinde kota uygulamaları listelerde kadın adaylara yer verilmesi ile gerçekleşir. Bu seçimler tek liste oylaması ya da ayrı liste oylaması biçiminde yapılabilir.

- ◆ **Tek liste oylamasında,** kadın ve erkek adaylar aynı listede yer alırlar. Kadınlar ve erkekler aldıkları en fazla oy oranına göre sıralanırlar. Her iki gruptan en çok oy alandan başlanarak kota oranına göre kazananlar belirlenir. Örneğin 10 yöneticinin seçileceği ve eksik temsil kotası %30 olan bir parti düşünelim. Delegeler/seçmenler 7 erkek, 3 kadın aday yönetici olarak seçecektir. Aynı listede yer alan kadın ve erkek adaylar kendi içlerinde değerlendirilerek en çok oy alan 3 kadın ve 7 erkek ayrı ayrı belirlenir. Bu tür bir seçimde kadın ve erkeklerin aldıkları oylar birbiriyle kıyaslanmaz. Bu sistem basitliği nedeniyle tercih edilir ancak bazı sakıncaları vardır. Kadın adaylar zaten kotadan seçileceği için delegelerden fazla oy almayabilirler. En yüksek oyla seçilmiş erkek ile en yüksek oyla seçilmiş kadın arasında önemli oy farkları olabilir. Asıl seçim erkek adaylar arasında geçebilir. Bu durum kota aracılığıyla seçilmiş kadın yöneticilerin meşruluğunu ve siyasal gücünü tartışmalı hale getirip kadınlar açısından yeni bir ayrımcılık yaratabilir.
- ◆ **Ayrı liste uygulamasında** kadın ve erkek adaylar için iki ayrı liste hazırlanır. Her delege iki ayrı listede tercihlerini belirler. Yukarıdaki örneğe devam edersek, erkek adaylar listesinden en çok oy alan 7 kişi, kadınlar listesinden de en çok oy alan 3 kişi yönetici olarak seçilir. Bu sistemde kadın ve erkek adaylar kendi aralarında yarışırırlar. Böylece hiçbirisi bir diğerine üstün bir konumda bulunmuş olmaz. Erkek ve kadın adayların aldıkları oyların karşılaştırılmamasını sağlayarak tek liste sisteminin neden olduğu ayrımcılığı da ortadan kaldırır.

Tekrar hatırlatmak gerekir ki bu düzenlemelerin gerçekleşmesinin, kotaların partilerde doğru uygulanmasının önkoşulu parti içinde güçlü bir kadın birliğinin bulunmasıdır. Kotaları uygulayacak ve uygulatacak olan partili kadınlardır. Kotaların uygulama koşullarını değerlendirmek, gerekli değişikliklerin parti tüzüklerinde yer almasını sağlayarak kotaları verimli hale getirmek, kotadan seçilen kadın yöneticileri denetlemek hep parti içi güçlü bir kadın birliği ile olabilir. Bu birliğin başka partilerden kadınlar ve parti dışı kadın örgütleri ile işbirliği içinde olması da kota uygulamalarının yaygınlaşması ve hedefe ulaşması açısından önemlidir.

Dünyada kota uygulayan siyasal partiler:

- ◆ **Avusturya'da** Sosyal Demokrat Parti (SPÖ) 2000 yılında partinin tüm kademelerinde kadın oranının %40 olmasını kabul etti. Yeşiller Partisi %50 ve Halkın Partisi (ÖVP) %33 kota uyguluyor.
- ◆ **Finlandiya'da** Sol Parti ve Yeşiller Partisi parti içi seçimlerde kota uygulamaktadır. (Finlandiya'da seçim sistemi "açık" olduğu için, yani parti yerine adayın kendisine oy verildiği için meclis seçimlerinde kota etkili olamamaktadır.)
- ◆ **Almanya'da** SPD% 33.3, Yeşiller %50, PDS %50 kota uygulamaktadır.
- ◆ **İrlanda'da** Sosyal Demokrat ve Halkın İttifakı Partileri seçilmiş ve atanmış tüm parti organlarında %40 kota uygulamaktadır.
- ◆ **Lüksemburg'da** partilerin çoğu ya kota ya da olumlu ayrımcılık sistemini benimsemiştir. Partilerden birinde parti başkan yardımcılarında birinin kadın olmasını zorunludur. **Malta'da** İşçi Partisi Genel Kongresinde %40 kota uygulama kararı almıştır.
- ◆ **Slovakya'da** Sosyal Demokrat Sol Parti %25 kota uygulamaktadır.
- ◆ **Arjantin, Belçika, Bolivya, Çek Cumhuriyeti, Dominik Cumhuriyeti, Filipinler, Fransa, Güney Afrika Cumhuriyeti, Haiti, Hollanda, İngiltere, İspanya, İsrail, İsviçre, İtalya, Kanada, Litvanya, Malta, Meksika, Nikaragua, Portekiz, Senegal, Şili, Venezuela ve Yunanistan'da** kota uygulayan partiler bulunmaktadır.

4.2. Ulusal ve Yerel Meclislerde Kota Uygulamaları

4.2.1. Ulusal ve yerel meclislerde kotanın hukuki çerçevesi

Ulusal ve yerel meclislerde kota uygulaması ya yasa ile ya da siyasal partilerin kendi iç hukuki düzenlemeleri ile olur.

a. Anayasalarda ya da Seçim Yasalarında Kota

- ◆ Anayasalarda ya da ilgili yasalara konan kotalar zorunlu kotalardır. Bunun anlamı tüm partilerin belirtilen oranlarda ve -yasada belirtildiği durumlarda- kadın adaylara aday listelerine yer vermek zorunda olmalarıdır.
- ◆ Gerekli kadın talebinin bulunduğu, ancak mevcut siyasal yapının kadınların katılımına olanak sağlamadığı, yani siyasal partilerin bu talebi karşılamadığı durumlarda yasalarla düzenleme yapılması olumlu bir uygulamadır. Ayrıca siyasal partilerin kadın adaylar göstermesini teşvik ettiği için uygulaması kolay kotalardır. Özellikle kadın örgütleri, gençlik örgütleri ve sendikalar gibi diğer kanallardan desteklendiğinde başarıya ulaşmaktadır.
- ◆ Bu tür kotalar dünyada yeni başlayan uygulamalardır. Özellikle siyasal partilerin kendi inisiyatifleriyle kota uygulamayı tercih etmedikleri ülkelerde kadınların katılımını arttırmak açısından önemli sonuçlar doğurmuştur.

Belçika'da seçim yasasında yapılan bir değişiklikle 1999'dan itibaren tüm seçimlerde -Avrupa Parlamentosu dahil- bütün aday listelerinin 1/3 (%33)'ünün kadın olması gereği kabul edildi.

Fransa'da 1982'de yerel seçimlerde uygulanan yasal kota, Anayasa'ya aykırılık iddiası ile iptal edilmiş, aynı hüküm 2000 yılında Anayasa'ya konarak sorun çözülmüştür. Buna göre;

- Adayların oranlı temsil ilkesi ile seçildikleri ulusal ve yerel seçimlerde, her listede kadın ve erkek adaylar arasındaki fark birden fazla olamaz. (%50'lik eşit oran)
- Kadın ve erkek adayları arasında eşitliği sağlama konusunda başarısız olan siyasal partilerin kamu fonlarından yararlanmaları engellenir. Mali olarak cezalandırılırlar.

- Yasa, seçim bürolarında ve seçilmiş görevliler arasında kadın erkek eşitliğinin geliştirilmesi gereğini vurgulamaktadır.
- Siyasal partiler ve gruplar, eşitlik kotasını tamamlayıcı tedbirleri de ayrıca almak zorundadırlar.

Arjantin ve Brezilya: Her iki Latin Amerika ülkesi de yasalarına sabit kotalar koymuşlardır. Seçime girecek adayların **Arjantin**'de %30'u, **Brezilya**'da ise %20'si kadın olmak zorundadır.

Uganda'da 39 seçim bölgesinin her birinden bir kadın temsilcinin meclise girme hakkı vardır.

Hindistan'da yerel meclislerde %33 kota uygulaması vardır.

Ayrıca meclislerde kadınlara sabit koltuk ayrılması yoluyla kota uygulayan ülkeler de vardır. Bunlar listelere oran koymak yerine meclislerdeki koltukları kadınlara ayırmaktadırlar: **Bangladeş**'te 330 sandalyenin 30'u, **Eritre**'de 105 sandalyenin 10'u, **Tanzanya**'da 255 sandalyenin 15'i kadınlara ayrılmıştır.

b. Siyasal Partilerin Milletvekili Aday Listelerinde Kota

- ◆ Bir ülkede kotayı zorunlu kılan bir yasa olmadığı durumlarda siyasal partiler kendi iç hukuki düzenlemeleri (tüzük ve seçim yönetmelikleri) aracılığı ile kota uygulayabilirler.
- ◆ Bu, partilerin kendi inisiyatiflerine göre belirleyecekleri bir kota türüdür. Partiler, tüzüklerinde yer alan ilkeler uyarınca listelerinde belli oranda kadın adaya yer verirler.
- ◆ Burada önemli olan kadın adayların listelerde seçilebilecekleri sıralara yerleştirilmeleridir. Listelerin alt sıralarında kadınlara yer verilmesi hiçbir anlam taşımaz. Bu nedenle parti tüzüklerinde bu konuyu açıklığı kavuşturacak ilkelerin de bulunması gerekir. Yani partiler her seçim dönemi, her seçim çevresi için kaç aday çıkarabileceklerini tahmin ederek kadın adayların listelerde alacakları sıraları belirlemelidirler. Bu belirlemede, o seçim çevresindeki kadın üye sayısı gözönüne alınarak adil bir dağılım sağlanabilir.

- ◆ Bu tür kotalar demokratik gelenekleri olan partilerde iyi sonuçlar doğurur. Parti yönetiminin ağırlığının hissedildiği otoriter eğilimli partilerde ise, yöneticilerin etkisi altında kalabilecek adayların seçimine yol açabilir.
- ◆ Yasal bir zorunluluk olmadan bir partinin böyle bir kota uygulamasına girişmesi diğer partiler üzerinde de teşvik edici etkiler yaratacaktır. Bu yönüyle siyasal partilerin kendi tercihleriyle uyguladıkları kotaların yasalarda yer alan zorunlu kotalardan daha demokratik olduğu söylenebilir. Yine de özellikle partilerin kendi kota uygulamalarını bir kurala bağlamadıkları ülkelerde yasal kotalar, ulusal bir duyarlılık yaratılması açısından büyük önem taşır. Nitekim uluslararası kuruluşların (Avrupa Konseyi, BM vb.) tavsiyeleri de bu yöndedir.
- ◆ Partilerin seçim listelerine kota uygulamaları özellikle Avrupa ülkelerinde karşımıza çıkan bir uygulamadır.

Avusturya'da mecliste yer alan beş partinin hepsi kadınların katılımını arttırmayı ilke olarak kabul etmiştir. Yeşiller Partisi, seçim listesindeki adayların en az %50'sinin kadın olmasını kabul etmiştir.

Norveç'te İşçi Partisi 1983'ten beri, tüm seçimlerde her iki cinsin de %40 oranında temsilini kabul etmiştir.

İngiltere'de İşçi Partisi kota adı altında olmasa da "eşleştirme" (pairing) yöntemi ile meclis seçimlerinde başarılı adayların yarısının kadın olmasını kabul etmiştir.

İsveç'te yasal düzenlemeye gerek kalmadan partiler tarafından "fermuar liste" uygulaması yapılmaktadır. Buna göre seçim listelerinde her iki adaydan biri kadın olmak zorundadır. Bu %50 kota uygulaması demektir.

4.2.2. Ulusal ve yerel meclislerde kota uygulama teknikleri

Ulusal ve yerel meclislerde kota uygulaması, ister yasa ile isterse siyasal partilerin kendi hukuki düzenlemeleri ile olsun, uygulanan seçim tekniği açısından iki türdür: Liste kotası ve seçim çevresi kotası.

a. Aday listesi kotası:

- ◆ Liste kotasında her siyasal parti seçimlere girecek aday listelerinde kota oranında kadın adaya yer verir. Aday listesi seçmenin oyuna sunulur ve kazananlar arasında yer alan kadınlar seçilmiş olur.
- ◆ Kota, kadın adayların listede hangi sırada yer alacağını belirtmiyorsa ve kadın adaylar listenin seçilemeyecek sıralarında yer alıyorsa bu tür kotaların seçilmiş kadın sayısını arttırma olasılığı düşüktür.
- ◆ Aday listesi kotalarının etkinliğini arttırmak için ya İskandinav ülkelerindeki gibi **Fermuar Sistemi** (adayların bir erkek bir kadın olarak sıralanması) ya da listelerde yer alacak kadın adayların sırasının belli bir orana göre önceden belirlenmiş olması yararlıdır.

b. Seçim çevresi kotası:

- ◆ Seçim çevresi kotası her seçim çevresinde birden fazla temsilci seçilen yerlerde uygulanır.
- ◆ Bu tekniğe göre, her siyasal parti her seçim çevresinden kota ile seçilecek kadın adaylarını belirler. Bu kota kadın adayların kota uygulanmayan normal listelerde de ayrıca yer almalarına engel değildir.
- ◆ Seçimlerde, ya en fazla oy alan siyasal partinin kadın adayı, ya da o seçim çevresinde, kendi partisinin aldığı oy oranına bakılmaksızın en fazla oy alan kadın aday seçilmiş olur. Bu yöntemlerden hangisinin uygulanacağı önceden belirlenmiş olmalıdır.
- ◆ Bu tür kota, her seçim çevresinden en az bir kadının temsilci olarak seçilmesini garantilediğinden uygulaması basit ve etkili bir kota tekniğidir.
- ◆ Bu tür kota **Uganda**'da uygulanmaktadır.

4.3. Atanmış Organlarda Kota Uygulaması

- ◆ Kadınların kendi yaşamalarını ilgilendiren kararlara katılım hakkı sadece seçimle oluşan karar organları için söz konusu olamaz. Kadınların yaşamını çok yakından ilgilendiren ve temel kamu hizmeti yürüten kurumların yönetimleri atama ile belirlenir ve kadınların buralarda yer alması eşitlik ilkesinin kaçınılmaz bir sonucudur.

- ◆ Atanmış organlarda kadın temsilini arttırmak için de çeşitli önlemler almak gerekir. Buradaki hedef de ilk etapta kadın temsilini **en az temsil oranı** olan % 30'a çıkarmaktır. Bu amaçla bazı ülkelerde buna yönelik düzenlemeler yapılmaktadır. Düzenlemeler ya uygun yasaların çıkarılması ya da hükümet tarafından gerekli düzenlemelerin yapılmasıyla mümkün olmaktadır.
- ◆ **Belçika**'da kabul edilen yasaya göre atamayla gelinen makamlarda aynı cins en fazla 2/3 oranında olabilir. **Danimarka, Finlandiya, İzlanda ve İsveç**'te çıkarılan özel yasalarla kamu kurumlarında atamayla gelinen makamlarda eşit temsil ilkesini benimseyen kotalar uygulanıyor. **Norveç**'te tüm organ ve kurullarda her cinsin %40 oranla temsili benimsendi. **Hollanda** 1992'de, danışma kurullarında kadın-erkek oranı eşitlenene kadar sadece kadınların yeni görevlere atanabileceğini kabul etti. **Almanya**'da danışma kurullarındaki her boş koltuk için mutlaka bir kadın ve bir erkek aday gösterilmesi ilkesi 1994'den itibaren uygulanmaya başlandı. **İngiltere**'de hükümet, tüm kamu organlarında %50 eşit temsil ve adaletli atama prosedürleri izlenmesini karara bağladı.
- ◆ **Bazı ülkelerde üst düzey kamu görevlerinde kadın oranı**; Avusturya %10, Belçika %12, Finlandiya %16, Fransa %7, Almanya %8, Portekiz %19, İsveç %39, İngiltere%11.
- ◆ **Bazı ülkelerde yargı organları ve mahkemelerdeki kadın oranı**: Lüksemburg %42, Fransa %28, İsveç %26, Belçika %16, Finlandiya %19, Hollanda %16, Danimarka %16, Avusturya %14, Almanya %13, İngiltere %6, Portekiz %1,
- ◆ **Türkiye'de üst düzey kamu yönetiminde kadın oranı**: Müsteşar%2, Müsteşar yardımcısı %4.8, Genel Müdür %7.6, Genel Müdür Yardımcısı. %10.3, Daire Başkanı %18.8, Vali (Yok), Kaymakam %0.37.

4.4. Hükümet Organlarında Kadın-Erkek Eşitliği

- ◆ Bütün dünyada hükümet organları düzeyinde kadın temsiline baktığımızda, başbakan, bakan ya da bakanlık müsteşarlığı ve diğer danışma kurullarında kadınların oranının çok düşük olduğu görülüyor. **Tüm dünyada sadece 16 ülkede hükümetlerin %20'si kadın üyelerden oluşuyor.**

- ◆ Uluslararası kararlar, hükümetlerin ve başbakanların hükümet organlarına atama veya seçim yaparken cinsiyet dengesini gözetecek bir yaklaşım sergilemelerini tavsiye ediyorlar. Bu yaklaşımın en tipik örneği, yine İskandinav ülkelerinde görülüyor. **İsveç'te 1999 yılında hükümetteki kadın üye oranı %55'e ulaştı** ve her hükümetin %50 kadın, %50 erkek üye içermesi yazılı olmayan bir kural haline geldi. Benzer durum Norveç ve Finlandiya için de geçerli. Bu ülkelerde de hükümetlerin en az %40'ının kadın üyelerden oluşması gerçekleşiyor.
- ◆ **Kadın işi/erkek işi ayrımı hükümet organlarında da ortaya çıkıyor.**Kadınlar hükümet organlarında yer almaya başladıklarında da cinsiyet ayrımı devam ediyor. Hükümet içinde içişleri, dışişleri, savunma, adalet, maliye, sanayi gibi temel ve ekonomik işlerle ilgili bakanlıklar genel olarak erkek bakanlar; sağlık, aile-çocuk, gençlik, eğitim, bilim, kültür, çalışma, spor gibi konularla ilgili sosyo-kültürel işlevleri gören bakanlıklar ise genelde kadın bakanlar tarafından yürütülmeye başlanıyor. Bu durum kadınların bakan olsalar bile toplumsal olarak kadınlara yüklenen sorumlulukların dışına çıkamadıklarını bir gösteriyor. **Avrupa ülkelerinin hükümetlerinde kadın bakan oranları, temel işlerle ilgili bakanlıklarda %21, ekonomik işlerle ilgili bakanlıklarda %11, altyapı işleri ile ilgili bakanlıklarda %10, sosyal işlerle ilgili bakanlıklarda %57.**
- ◆ Hükümetlerde görev alan kadınlar kadar, hükümet ya da devlet başkanı olan kadınların oranı hem toplumun kadın yöneticilere alışması, hem de kadınlara bir rol modeli oluşturması açısından önemlidir. **Bugüne kadar tüm dünyada sadece 17 kadın devlet başkanı ve 22 kadın başbakan görev yapmıştır.**

4.5. İşgücü Piyasasında Eşitlik Politikaları

- ◆ BM, Avrupa Konseyi ve Avrupa Birliği gibi uluslararası örgütlerin kararlarına bakıldığında eşitlik için önerilen politikaların önemli bir kısmının işgücü piyasasında **kadın ve erkek işgücünün eşit çalışma olanaklarına kavuşturulması** ile ilgili olduğunu görürüz.
- ◆ Dünyada çalışma yaşamı büyük ölçüde **Uluslararası Çalışma Örgütü'nün (ILO)** düzenlemeleriyle biçimlenmektedir. 1919'da kurulan Örgüt bu tarihten itibaren kadın

ve erkeğe eşit davranılması ilkesini temel almıştır. Zaman içinde eşit davranma ilkesinin anlamı genişlemiştir. 1944'de ILO Tüzüğüne aşağıdaki madde eklenmiştir:

" Irk, inanç ve cins ayrımı gözetilmeksizin tüm insanlar, ekonomik güvenlik ve fırsat eşitliği içinde, maddi gereksinimlerini ve ruhsal gelişimlerini özgürce sağlama hakkına sahiptir."

- ◆ Çalışma yaşamında eşitlik politikaları bir çok farklı biçimde karşımıza çıkar. Bunlardan en temel ve geleneksel olanı yüzyılın başından beri uygulanan ve ILO tarafında da güvenceye alınmış olan **koruyucu tedbirler**dir. Büyük ölçüde kadınların annelik ve hamilelik durumlarından kaynaklanan özel düzenlemelerden oluşur. Hamile kadınları ağır işlerde çalıştırılmamaları, annelik ve süt izni gibi düzenlemeler devletlerce de benimsenmiştir.
- ◆ Çalışma yaşamındaki asıl sorun kadınların işe kabul edilme ve işyerlerinde yükselebilecek aşamalarında karşımıza çıkar. Bu aşamalarda kadınlar ve erkekler arasında ciddi bir eşitsizlik bulunmaktadır. Bu eşitsizliği gidermek için alınması gereken önlemler şunlardır:
  - **Kota benzeri öncelik verme uygulamaları:** Bunlar bir işyerinde eksik temsil edilen cinse başvuru aşamasında öncelik tanınmasıdır. Bu öncelikler, iş için niteliklerin yeterli olması koşuluyla başvuru sırasında otomatik olarak ya da niteliklerin asgarisini taşımak koşuluyla tercihli olarak tanınmaktadır. Bu tür öncelikler hem iş başvurularında hem de terfilerde geçerlidir. Önceliklerin uygulanması işyeri tarafından eksik temsil edilen grup için bir hedef yüzde belirlenmesi ile gerçekleşir. Yani işveren, cinslerarası dengeyi gözeterek işyerinde çalışanların %40'ının kadın olmasına karar veriyse yapılan başvuruları buna göre değerlendirecektir. Ancak önemli olan bu %40'lık dengenin işin her aşamasında, yani en alt kademedен en üste kadar gözetilmesidir. Aksi halde kadınlar yine işyerlerinde karar alma mekanizmalarından dışlanmış olacaklardır.
  - **Eşitliği geliştirecek teşvikler ve destekleyici önlemler:** Bunlar hem işverenler hem de kamu otoriteleri tarafından geliştirilecek önlemlerdir. Kadınları iş başvurusunda bulunmak için cesaretlendirmek; iş başvurularını ve eleme yöntemlerini kadınların sahip olduğu niteliklere göre de düzenlemek ve

çeşitlendirmek; kadınlara yönelik işler ile ilgili mesleki eğitim programları hazırlamak; kendi işini kurmak isteyen kadınlara fonlar ve düşük faizli krediler aracılığı ile mali destek sağlamak; kadınlara iş olanakları yaratmaları için firmalara mali teşvikler vermek gibi.

- **Eylem planı yapmak:** Bütün bu destek politikalarının başarıya ulaşması için en temelde yapılması gereken bir "eylem planı"na ya da bir "fırsat eşitliği planı"na sahip olmaktır. Avrupa Konseyi, üye ülkelerini bunun için teşvik etmektedir. Bir çok konsey üyesi ülke (Almanya, Avusturya, Belçika, Bulgaristan, Fransa, Finlandiya, İspanya, İsviçre, İtalya, Lüksemburg, Portekiz, Slovakya) çalışma yaşamında eşitliği geliştirici eylem planına sahiptir. Eylem planının önemi, ülkelerin önüne somut hedef koymalarını sağlamasıdır. Buna göre ülkeler eşitlik hedeflerine ulaşmak için almaları gereken önlemleri daha iyi belirleyip kurum ve kuruluşlar arası koordinasyonu daha kolay sağlayabilirler. Özellikle kadın örgütleriyle hükümetler arasında kurulacak koordinasyon bu planların başarıya ulaşması açısından çok önemlidir.

IV. Eşitlik İçin Güçlü Kadın Örgütleri Gereklidir!

- ◆ Güçlü kadın örgütleri olmadan, siyasi partilerin ne kotayı ne de başka bir eşitlik politikasını benimsemesi beklenemez.
- ◆ Kadın örgütlerinin önemine Pekin Eylem Platformu'nda da dikkat çekilmiştir. Bu örgütler ilk olarak kadınların görünür olmasını sağlar, kadınların politikada yer almalarının gereğine dikkat çekerler. Ayrıca kadınlar için **güçlendirici eğitim** programları düzenleyerek kadınları kamusal yaşama hazırlarlar. En önemlisi de seçim zamanlarında partili ya da bağımsız kadın adayları biraraya getirerek **kadın listeleri** hazırlar, bunların kabul edilmesi için partilere baskı yaparlar.

- ◆ Seçim zamanlarında **kadın listeleri hazırlanması**, kadınların siyasal yaşama katılımlarını arttıran etkili bir yöntemdir. Bu yöntem hem seçilmiş kadınların sayısını arttırmakta hem de kadın üyelerin bir araya gelip kadın sorunlarını dile getirmelerini kolaylaştırmaktadır. Aynı zamanda siyasal partileri de kendi kadın adaylarını çıkarmaya ve kadın adaylarına sahip çıkmaya sevk etmektedir.
- ◆ Dünyada birçok ülkede kadın listeleri etkin bir rol oynamaktadır. **İzlanda**'da 1983 seçimlerinde ilk kez oluşturulan kadın listesi o yıl meclise 3 kadın sokabilmiştir. Bugün ise mecliste kadın üye sayısı 22 ve oran da %35'tir. **Rusya Federasyonu**'nda "Rusya'nın Kadınları" isimli kadın listesi 1990'da %5'in altına düşen kadın üye sayısını 1993'te %13.5'e çıkarmıştır. Bugün de bu oran %8'dir. **Norveç**'te İşçi Partisi 1998 seçimlerinde önce kadın aday sayısını arttırabilmek için parti dışı aday arayışına yönelmiştir. Gazetelere verilen ilanla aday olmak isteyenlerden başvuru formu toplayan parti bunu sonucunda kadın adaylarını %45'e çıkartmıştır.
- ◆ Kadın örgütlerinin bir diğer önemli işlevi **haberleşme ağları** kurarak esnek bir biçimde birarada hareket etmek ve dayanışmaktır. Kadınların siyasal yaşama katılımını arttırmak amacıyla biraraya gelen farklı kadın örgütleri hükümetlere, partilere ve diğer örgütlere daha güçlü baskılar yapabilmektedirler. Ayrıca bu tür örgütlenmeler farklı kadınların da birarada bulunmasını ve aynı amaç için çaba harcamalarını sağladığından oldukça etkilidir.
- ◆ Kadın katılımının arttırılmasında **siyasal partilerin kadın kollarına** da önemli görevler düşmektedir. Kadın kolları partili kadınların birarada olmasını sağlayan ve ortak politikalar üretmelerine imkan veren bir örgütlülüktür. Her partide tüzükle belirlenmiş kadın kolları kurma zorunluluğu bulunmayabilir. Yine de bir parti içindeki kadınların kendi ortak sorunları etrafında birleşmeleri ve partilerini etkilemeleri beklenir. Partiler içinde kadın kollarının varlığı bu eğilimi güçlendirici etkilerde bulunur. Ancak bunun içine kadın kollarının görece özerk bir yapılanma içinde olması, kendi kararlarını alma yetkilerinin ve kendileri için harcayabilecekleri gelirlerinin bulunması gerekir. Bu da elbette kendiliğinde olacak bir gelişme değildir. Parti içinde bu yönde güçlü bir kadın talebinin bulunması ve parti dışındaki kadın örgütleriyle işbirliği içinde olunması gereklidir.

V. Türkiye'de Ne Yapabiliriz?

Dünyanın her yerinde kadın hareketlerinin tek ve ortak talebi, **kadınların kendi yaşamları üzerinde söz hakkına sahip olmasını** savunmaktır. Türkiye'de de kadınlar kendi yaşamları hakkında söz sahibi olmak istiyorlar.

Önümüzdeki engelleri görelim!

- ◆ Türkiye'de kadınlar, kendilerini güçlendirecek, sorunlarına siyasal düzeyde çözüm üretecek örgütler yerine, kimsesiz çocuk ve yaşlılara yardım etmeyi, kadınlara okuma yazma öğretmeyi amaçlayan **sosyal yardım örgütlerinde** çalışmayı tercih ediyorlar. Bu işler aslında devletin sosyal görevleri arasında yer alıyor ve kadınlar tarafından gönüllü olarak, hiçbir karşılık beklemez şekilde üstleniliyor. Dahası, kadınların bu tür örgütlerde çalışması onların eviçinde yaptığı işlerin bir uzantısı niteliğinde ve onlara bir güç katmıyor. Kadınların sosyal yardım örgütleri yerine **siyasal güçlenme örgütlerine** katılmasını teşvik etmeliyiz.
- ◆ Kadın örgütleri kendilerini cumhuriyetçi, feminist, müslüman, v.b. üst kimlikler ile tanımlıyorlar. Bu nitelermeler kaçınılmaz biçimde, kadınların siyasal tercihlerini ifade ediyor. Öte yandan da, kadınların ortak sorunları etrafında işbirliği ve iletişim kurarak **ortak siyasal gündem ve hedef** oluşturmalarını engelliyor. Kadın örgütleri kendi tercihlerini koruyarak birlikte 'siyaset yapma'yı öğrenmek zorundalar. Kadın hareketi kendi içinde bir **güçbirliği** oluşturamadığı, siyasal partileri etkileyemediği ve onlardan destek görmediği, diğer toplumsal örgütlerle birlikte hareket edemediği sürece kadın sorunlarıyla ilgili politik bir gündem oluşturmak da mümkün olamıyor.
- ◆ Türkiye'de kadın hareketinin güçsüz olmasının bir nedeni de siyasal partiler içinde kadınların parti içinde birarada olmalarını sağlayan kadın kollarının, kadınlara güç sağlayacak hak ve olanaklara sahip olmamasıdır. Çünkü:
  - Kadın kollarının tüm partilerde **yardımcı kuruluşlar** olarak görülüyor. Buna göre, kadın kollarının ve burada yer alan partili kadınların görevleri parti politikalarını kadınlar arasında duyurmak, yaygınlaştırmak ve partiye yeni

üyeler kaydetmekten ibarettir. Bu çerçeve içinde kadın kolları kadınları güçlendirecek bir politika geliştirme olanağına sahip olamaz. Oysa ki kadın kollarının görevi **kadınları örgütleyecek ve güçlendirecek politikaları oluşturmak ve uygulamak** olmalıdır.

- Kadın kolları kendi faaliyetlerinde kullanacakları özerk mali kaynakları da yoktur. Kadın kolları, herhangi bir iş için parti yönetiminden izin isterken para da istemek zorundalar. (Tıpkı kendine bir şeyler almak isteyen bir ev kadınının kocasından para istemek zorunda kalması gibi!) Oysa ki **hazineden siyasal partilere yapılan para yardımının belli bir oranı kadın kollarına verilirse** bu sorun aşılabılır.
- Kadın kolları yöneticileri işbaşına seçimle gelmemekte, yönetim tarafından istendiği zaman görevden alınabilmektedir. Yani siyasal meşrulukları yoktur. **Kadın kolları bağımlı yapılardır.** Oysa ki göreve seçimle gelen ve görevden alınması somut ve kanıtlara dayalı suç tanımlarına bağlanmış bir kadın kolları güçlü olacaktır.
- Siyasal partilerin kadın kolları hem parti yönetimi seçimlerinde hem de milletvekili seçimlerinde **kadın adayları önerme ve saptama yetkisine sahip değildir.** Kadın adaylar parti yöneticileri tarafından ve kadın kolları dışında belirlenir ve kadın kollarına bunları kabul etmek düşer. Bu durum bütün siyasal partiler içinde kadın yöneticiler ile kadın kolları arasında çatışma yaratan ve kadınlar arası dayanışmayı engelleyen bir durumdur. Bu nedenle, kadın yöneticiler partinin kadınları temsil edemez duruma gelir ve kadınlar arası çatışma kaçınılmaz olur.
- **Siyasal partilerde uygulanan kotalar yetersizdir.** CHP'de uygulanan %25 kota, kurultay delegeliğini kapsamadığı için yukarıdan aşağı işlemekte ve kadınların gücünü arttıracığına parti genel merkezinin gücünü arttırmaktadır. Ayrıca, CHP'nin kota politikasını ciddiye almaması ve birçok yerde kadın aday gösterilmemesi nedeniyle kota işe yaramamaktadır. DYP'de uygulanan %10 kota çok düşük oranda olduğu için işe yaramamaktadır.

ÖDP'de %30 ve HADEP'de %25 kota uygulaması ise bu partilerin parlamentoda temsilcileri olmaması nedeniyle etkisiz kalmaktadır.

- Varolan çerçevede kadın kolları kermes, panel ve mahalle gezileri gibi doğrudan kadın örgütlenmesine destek oluşturmayan çalışmalara hapsedilerek, politikanın dışında kalmaya mahkum oluyorlar.

Sonuç: Türkiye Büyük Millet Meclisi'nde kadın üye oranı %4.2'tür. 57. Hükümette yani bugünkü Bakanlar Kurulu'nda hiç kadın üye bulunmamaktadır. Türkiye genelinde yerel meclislerde kadın üye oranı %1' in altındadır.

- ◆ **Kadınlar tıpkı siyasal partilerde olduğu gibi, kamu görevlerinde de karar vermeye katılamıyorlar.** Nasıl ki parti içinde aktif ve başarılı olan bir kadın genel merkez yöneticisi ya da parti başkanı olamıyor, seçimlerde aday olabilmek için erkeklerden çok daha fazla çaba harcıyorsa, kamu sektöründe de başarılı bir kadın çalışan, yönetici olamıyor. Kısaca başarılı olmak, iyi çalışmak kadınların yükselmesi için yeterli bir ölçüt değil. **Kamu çalışanlarının %35'ini oluşturan kadınlar ancak %14 oranında orta kademe kararlara, %4 oranında üst kademe kararlara katılabiliyorlar. Vali ve kaymakam ise -neredeyse- hiç olamıyorlar.**

Ne İstiyoruz!

- ❖ **Anayasa 'nın 10 maddesi yeniden düzenlenmelidir!**

Anayasa'nın 10. maddesi *"Herkes, dil, ırk, renk, cinsiyet, siyasi düşünce, felsefi inanç, din, mezhep ve benzeri sebeplerle ayırım gözetmeksizin kanun önünde eşittir"* diyerek cinsiyet nedeniyle ayrımı yasaklamıştır. Bu yetmez! Kadınların haklarını kullanamamaktan doğan mağduriyetlerini ortadan kaldırmaya yönelik tedbirleri alma görevi devlete verilmeli ve madde bu doğrultuda değiştirilmelidir. Böylelikle Seçim Yasası ya da Siyasal Partiler Yasasında yapılacak değişikliklere yol açılmış olur.

- ❖ **Seçim yasasında yapılacak değişiklik ile yerel ve ulusal meclis seçimlerinde kadınlar için %33'lük kota uygulamasına başlanmalıdır.**

- ❖ Siyasal partiler yasasında yapılacak değişiklik ile siyasal parti yönetim seçimlerinde kadınlara kota, hazineden siyasal partilere yapılan para yardımının belli bir oranının kadın kollarına verilmesi, kadın kollarının secimle oluşması ve kadın aday belirleme hakkının kadın kollarına bırakılması sağlanmalıdır.

VI. Bunları Biliyor musunuz?

SİYASETTE KADIN ORANLARI

ÜLKELER	KADIN PARLAMENTER (Son Seçim Oranları) (%)	BAKAN (1996 Yılı Oranları) (%)	BÜROKRAT (1996 Yılı Oranları) (%)
İsveç	42,7 (09.1998)	38,1	27,3
Almanya	30,9 (09.1998)	14,7	9,7
Mozambik	30 (12.1999)	4	14,7
İspanya	28,3 (03.2000)	16,7	15,1
Küba	27,6 (01.1998)	2,7	11,9
Arjantin	26,5 (10.1999)	0	5,6
Türkmenistan	26,0 (12.1999)	3,1	0
Ruanda	25,7 (11.1994)	8,3	12,5
Belçika	23,3 (03.1998)	11,1	4,6
Meksika	16,0 (07.2000)	5,8	5,9
Tacikistan	15,0 (02.2000)	3,7	3,9
Tunus	11,5 (10.1999)	2,9	10,9
İtalya	11,1 (04.1996)	3,6	8,2
Fransa	10,9 (05.1997)	14,7	9,7
Bulgaristan	10,8 (04.1997)	4,8	16,2
Suriye	10,4 (11.1998)	6,8	1,7
Kazakistan	10,4 (10.1999)	2,6	1,7
Hindistan	9,0 (09.1999)	3,2	6,2
Yunanistan	8,7 (04.2000)	0	13,2
Japonya	7,3 (06.2000)	5,9	10,1
Kıbrıs Rum Kesimi	7,1 (05.1996)	7,7	4,0
Güney Kore	5,9 (10.1998)	3,0	0,6
Brezilya	5,7 (10.1998)	0	0,5
Türkiye	4,2 (04.1999)	2,9	5,6
İran	3,4 (02.2000)	0	0,5

Kaynak: IPU Ocak 2001 ve Worldwide Government Directory 1996 .

Bu tablo dünyada siyasetteki kadınların durumuyla birlikte, Türkiye'nin dünya üzerindeki yerini, kendisiyle benzer ve farklı ülkelerle karşılaştırılmasına imkan vererek göstermektedir.

Birleşmiş Milletler raporuna göre, 1999 yılında **dünyadaki tüm ulusal meclislerde** kadın üye oranı %14.2
En yüksek oran %21 ile **Batı Avrupa'da**
Türkiye, parlamentodaki **%4,2'lik** kadın üye oranıyla tüm dünya ülkeleri arasında **95.** sırada.

Kaynak: United Nations; **The World's Women 2000**, New York, 2000

Mart 2000 itibarıyla, **Avrupa Konseyi'ne** üye 41 ülkenin meclislerinde 10.000 koltuğun 1.700'ünden **azı** kadınlar tarafından doldurulmaktadır.

Kaynak: Council of Europe ; Group of Specialist on Positive Action in the Field of Equality Between Women and Men , Strasbourg, Nisan 2000

Çeşitli Ülkelerin Meclislerinden Örnekler (1999 Sayıları)

Afrika kıtasında ülkelerin büyük çoğunluğunda meclislerde kadın üye oranı %10'nun altındadır. Ancak bazı istisnalar da vardır: **Güney Afrika Cumhuriyeti'nde** %30, **Mozambik'te** %30, **Sejšeller'de** %24, **Namibya'da** %22'dir.

Son yıllarda özellikle **Latin Amerika'da** ve **Doğu Asya'da** ciddi gelişmeler yaşanmıştır: **Küba %28** ve **Arjantin'de %27** oran ile Latin Amerika'da başı çekmektedir. **Çin %22**, **Kuzey Kore %20**, **Laos %21**, **Vietnam %26** kadın üye oranına ulaşmıştır.

En yüksek oranlar ise gelişmiş ülkelerde görülmektedir. Özellikle İskandinav ülkeleri özel önlem ve kota uygulamalarının başını çeken ülkeler olarak meclislerde kadın oranı konusunda en yüksek oranlara sahiptirler. Bu ülkelerin nihai hedef olan %50 eşit orana yaklaştıkları görülmektedir: **İsveç'te %43**, **Norveç'te % 36**, **Finlandiya'da %37**, **İzlanda'da** da % 35 oranında kadın meclis üyesi bulunmaktadır.

Diğer gelişmiş ülkelerde de oranlar şöyledir: **Avusturya %26**, **Belçika %23**, **Danimarka %37**, **Almanya %31**, **Hollanda %36**, **İspanya %28**, **Monako %22**, **Avustralya %22**, **Yeni Zelanda %29**, **Kanada %21**

Kaynak: United Nations; **The World's Women 2000**, New York, 2000

80 ülkede varolan **871** partinin 585'inde (%67) parti başkanı, başkan yardımcısı, grup lideri, parti sözcüsü kademelerinde **hiç** kadın bulunmamaktadır. Partilerin sadece **%11'inde** kadın başkan, **%19'unda** kadın başkan yardımcısı vardır. Grup lideri (%8) ve parti sözcüsü (%9) oranları daha da azdır.

Kaynak: United Nations; **The World's Women 2000**, New York, 2000

Kota Uygulamalarından Örnekler

- **Güney Afrika Cumhuriyetinde**, siyasal partilerinin uyguladığı zorunlu kotayla, 1987'de **%2** olan kadın parlamenter oranı 2000'de **%30'a** çıktı.

- Aynı biçimde, **Uganda** da ulusal düzeyde kota uygulayarak 1987'de %1 olan kadın parlamenter oranını 2000'de %17,9'a çıkarmıştır.
- Kota uygulamasından vazgeçen Doğu Avrupa ülkelerinde kadın parlamenter oranı 1987'de %30'lardayken, 2000'de %5'lere düştü. Örneğin **Romanya**'da %34'ten %5,6'ya; **Macaristan**'da %21'den %8,2'ye; **Arnavutluk**'ta %29'dan %5,2'ye indi.
- Kota uygulamalarını sistem içine iyice yerleştiği **İsveç**'te parlamenter kadın oranı 1987'de %32 iken, 1995'te %40'a ve 2000'de de %42,7'ye yükseldi. Bu sürekli yükseliş hükümetlerdeki kadın üye oranında da kendini gösteriyor. 1994'te %30 olan oran, 1998'de %43'e çıktı. Üst düzey yöneticilikte de oran 1994'te %4'ten 1998'de %24'e yükseldi.

EK: TÜRKİYE'NİN ULUSAL EYLEM PLANI

Türkiye'nin KSSGM'nin koordinatörlüğünde 1996 yılında hazırladığı Ulusal Eylem Planı;

İlkeler

- Kadın politikalarının sürekliliği için bir **Çerçeve Eşitlik** yasının çıkarılması;
- Siyasal partilerin kadın komisyonları kurmalarını sağlayacak **yasal değişikliklerin** yapılması;
- Kota sistemi uygulayarak siyasal partilerin her düzeydeki organlarına kadınların katılımının artması;
- Yerel yönetimlerde katılımın artması için de **kota** sisteminin uygulanması;
- Aile içinde sorumluluğun ve yetkilerin kadın ve erkek arasında eşit paylaşılması için gerekli **yasal düzenlemelerin** yapılması;
- Hem kamu hem özel sektörde yönetimde yer alan kadınlara ilişkin bilgi toplayacak ve araştırmalar yapacak birimin ulusal mekanizma içinde oluşturulması;
- Ulusal mekanizmanın personel ve finansal açıdan güçlendirilmesi, devlet kurum ve kuruluşlarında kadın birimleri oluşturulması, bu birimlerin kendi aralarında ve kadın örgütleri arasında bilgi ağı kurulması.

Hükümet Tarafından Yapılacak Eylemler

HEDEF: Kadınların yetki ve karar alma mekanizmalarına katılımını güçlendirecek yasaların çıkarılması.

- Anayasa'nın 10. maddesinde belirtilen "yasa önünde eşitlik" güvencesinin yaşama geçirilmesi;
- Çerçeve Eşitlik Yasası'nın bir kurultay oluşturularak hazırlanması;
- Uluslararası sözleşmelere uygun olarak iç hukukta düzenleme çalışmalarının yapılması;
  - Kadınların varolan yasal hakları ve bunları kullanmaları konusunda bilgilendirilmeleri.

HEDEF: Kadınların yetki ve karar alma süreçlerine eşit olarak ulaşmalarının ve etkin katılımlarının sağlanması.

- Kamu sektöründe kadınların yönetime katılması ve yönetim organlarına yükselmesi önündeki bürokratik engellerin kaldırılması, özel sektörde kadınların yöneticiliğe özendirilmesi ve her iki sektörde kadına yönelik destek politikalarının uygulanabilmesi için varolan mevzuatta düzenlemeleri yapılması;
- Kamu kesiminde kadınların yükselmesinde cinsiyete dayalı ayrımcılığı önlemek için nesnel ölçütler getirecek yasal düzenlemelerin yapılması.

HEDEF: Kadınların siyasal yaşama etkin katılımlarının sağlanması.

- Kadınların ulusal ve yerel meclislerde gerçekçi bir oranda temsil edilmelerini sağlayacak kota sisteminin ve uygulama koşullarının yaratılması için çalışmalar yapılması;
- Siyasal partilerde tüm kademelerdeki yönetici seçimleri sırasında cinsiyete dayalı ayrımcılık yapılmasının önlenmesi için partilerde bu konuda nesnel ölçütlerin belirlenmesi yönünde çalışmalar yapılması;
- Siyasal partilerin tüm düzeylerinde uygulanacak kota konusunda, siyasal partilere ve kadın örgütlerine gerekli bilgi ve dokümanın sağlanması;
- Siyasetteki kadınların maddi açıdan desteklenmesi için, Hazine'den partilere verilen kaynağın belli bir kısmının kadın adaylar ayrılması;
- Siyasal partilerde kadın ve gençlik kollarının etkin hale getirilmesi için Siyasal Partiler Yasası'nda değişiklik yapılması;
- Siyasetin kadınlara özendirilmesi, kadın adaylara eğitim ve danışmanlık hizmetleri verilmesi ve bu sürece üniversitelerin ve kadın örgütlerinin de katılmasının sağlanması.

HEDEF: Kurumsal mekanizmaların geliştirilmesi.

- KSSGM'ye yasal bir statü kazandırılması, taşra örgütlenmesinin gerçekleştirilmesi;
- KSSGM ile diğer kamu kuruluşları ve kadın örgütleriyle işbirliğinin güçlendirilmesi;
- Pekin Eylem Platformu'nun sonuçlarını yaygınlaştırmaya yönelik Koordinasyon Kurulu'nun oluşturulması;
- Platformun taahhütlerinin uygulanmasının sürekli raporlar yayınlanarak izlenmesi;
- Toplumsal cinsiyete dayalı istatistiklerin geliştirilmesi.